משנה · ראשונים · מאירי

מאירי על משנה חלה

רבנו מנחם לבית מאיר [המאירי]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מאירי על משנה חלה

רבנו מנחם לבית מאיר [המאירי]

מקור הטקסט: ויקיטקסט · רישיון: CC BY-SA 3.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מאירי-על-משנה-חלה/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

משנה חלה 4
פרק א 4
פרק ב 15
פרק ג 23
פרק ד 32

משנה חלה

פרק א

משנה א

אמר מנחם בן שלמה לבית מאיר י"א זאת המסכתא ר"ל מסכת חלה היא מסדר זרעים ואני הורגלתי בלמודה אחר מסכת פסח ראשון וכבר ראית בזה החבור מה שכבר ביארנו בפתיחת קצת מסכיות שמצד שנתפשט המנהג להיות השתדלות התלמידים בשלשת הסדרים הידועים ר"ל מועד נשים נזיקין והיות השלשה הנשארים נעזבים עזיבה מוחלטת רק לאחד מעיר ושנים ממשפחה, והיה מענין אותן המסכיות הכרחי בלמוד מצד צרך ידיעת ענייניהם באלו הזמנים ראו הגאונים להעתיקם ממקומם ולתת להם מקום ללון בין המסכיות שבאלו הסדרים כענין שבארנו במסכת ברכות שהיא מסדר זרעים ובמסכת חולין שהיא מסדר קדשים ובמסכת נדה שהיא מסדר טהרות, ואני בראותי זאת הסבה בעצמה בזאת המסכתא ר"ל היות רוב ענייניה הכרחי בלמוד באלו הזמנים, ושלא נתבררו רוב ענייניה כתלמוד רק בפזור אחת הנה ואחת הנה ראיתי לבאר זאת המסכתא ולערב ענייניה עם אלו הסדרים כדי להרגיל התלמידים במשנתה ולא ישליכוה אחרי גום, וקבעתי לה מקום אחר מסכת פסח ראשון מצד היות ענייניה משתלשלים לענין הלכות מצה הן לשיעור לישת הפסח [צ"ל העיסה] הן במיני התבואות שכל שנקראת תבואה לענין מצה נקראת תבואה לענין חלה, וכן שהתבארו בה גם כן קצת ענינים אחרים מדין חלה כמו שביארנו בפרטי המסכתא ההיא, ולזאת הסבה כללתי זאת המסכתא בזה החבור עם אלו השלשה הסדרים, והיא כוללת ארבעה פרקים וסדרם לפי שטתנו א' חמשה דברים חייבים בחלה, ב' פירות חוצה לארץ, ג' אוכלין עראי מן העיסה, ד' שתי נשים שעשו שתי קבין.

וענין זאת המסכתא אמנם הוא סובב לבאר ענין הלכות חלה בשלמות, החיוב או הפטור הבא מצד המקומות או מצד התבואות ושיעורן או מצד הבעלים, ומה שיפקיע החיוב מן החייב או יחייב הפטור מצד שיעורו בצרופו או הפטור מצד עצמו בתערבתו או מצד התערב שני שותפין בו, וזמן נטילתה וענין ברכתה ושאר דברים המשתלשלים לאלו הענינים ועל זה הצד יחלקו עניני המסכתא לששה חלקים.

הראשון החיוב או הפטור הבא מצד המינים והאיך המינים המחוייבים מצטרפים זה עם זה להשלים את השיעור, השני החיוב או הפטור הבא מצד המקומות, השלישי החיוב או הפטור הבא מצד השיעור ואם נטלה בפחות מכשיעור מהו דינה, ואם לש בשני צדדין בפחות מכשיעור בכל אחת אי זה דבר מצרפן, וכן אם יש בה כשיעור ויש בה

ממין הפוטר באמצע כיצד הוא מפסיק, וזמן הפרשתה וענין ברכתה ושיעורה ונטילתה מן המוקף, הרביעי ענין איסור אכילת החלה עצמה או איסור אכילת הלחם אם לא נטלה חלתה וענין דמועה והחיוב או הפטור הבא מצד הבעלים. החמישי בדין כשנתערב הפטור בחייב מצד המינים או מצד שזו נטלה חלתה וזו לא נטלה, השישי בדין קדושתה וכמה חלות אדם נוטל.

ואמנם החלקים יתערבו בזאת המסכא [המסכתא] ויכנסו אחד בגבול חברו אלא שהסדור יחייב להגביל מקומם כפי היכולת, והוא שהחלק הראשון יתבאר בפרק ראשון השני יתבאר בפרק שני ובפרק רביעי, השלישי יתבאר בפרק שני וקצתו בפרק ראשון בענין השיעור ונטילה מן המוקף וקצתו בפרק רביעי בענין אי זה דבר מחלק בעיסה אחת לדונה כשתים ובענין הנוטל חלה בפחות מכשיעור מהו דינה ובענין שלא מן המוקף, הרביעי יתבאר בפרק שלישי וקצתו בפרק ראשון בענין איסור אכילת החלה, החמשי יתבאר בפרק שלישי גם כן וכפרק רביעי, הששי יתבאר בפרק רביעי, זהו שרש המסכתא דרך כלל אלא שיתגלגלו בה דברים שלא מן הכונה כענין סוגיית התלמוד על הדרך שקדם וכמו שיתבאר בפרטים.

והפרק הראשון ממנה יסוד ענינו לבאר החלק הראשון ורבו יסוב על ארבעה ענינים, הראשון לבאר מיני התבואות שחייבין בחלה וצירופן זה עם זה, וביאר בו על ידי גלגול התבואות שאין איסור חדש ודין חמץ ומצה אלא בהם ואם נדר מן הפת או מן התבואה או מן הדגן אי זה מן התבואות נכלל בהם, השני לבאר בו שהמינין החייבים בחלה לא הופקע חיובם מדין חלה מצד היותם ממתנות עניים אעפ"י שהופקעו מן המעשר בכך, והמינין הפטורים מן החלה אעפ"י שנתחייבו במעשר וביאר בתוכו הפטור הבא מצד השיעור בלשון קצרה והפטור הבא מצד הלישה או האפייה, השלישי לבאר בו בשעשאן שלא לשם אכילתו אלא לשם חלות תודה ורקיקי נזיר או לכלבים ורועים כיצד הוא דינם לחיוב, הרביעי עונש אכילת החלה וקדושת אכילתה ואם נתערבה בכמה היא עולה ושאין אדם יכול לעשות כל עיסתו חלה, זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיבאו בו קצת דברים על ידי גלגול כמו שיתבאר.

והמשנה הראשונה ממנו תבאר החלק הראשון, והוא שאמר חמשה דברים חייבין בחלה החטים והשעורים והכוסמין שבלת שועל ושיפון וכוסמין הוא מין אחד ממוצע בין מין חטים ומין שעורים אבל הוא ממין החטים עד שקורין לה חטה מדברית והוא הנקרא בלע"ז אשפילט"א, ושבלת שועל והוא מין אחד של שעורים הנקרא בלשון לע"ז שיגל"י והוא ממין השעורים גם כן, הרי אלו חייבים בחלה ר"ל אחר שנילושו ונעשו עסה מפני

שהעסה של מינים אלו הפת הנעשה מהם נקרא לחם וכתיב בחלה (במדבר ט"ו י"ט כ') והיה באכלכם מלחם הארץ, והוא שאמרו בתלמוד המערב והיה באכלכם מלחם הארץ יכול כל הנאכלים במשמע תלמוד לומר מלחם ולא כל לחם אי מלחם יכול אין לך אלא חטים ושעורים בלבד תלמוד לומר ראשית עריסותיכם רבה כלומר רבה כל שהוא ממינם וידוע שהכוסמין מין חטים ושבולת שועל ושיפון מין שעורים, ר' יוסה אומר בשם ר' ישמעאל נאמר (דברים ט"ז ג') לחם בפסח ונאמר (במדבר ט"ו י"ט) לחם בחלה מה לחם האמור בפסח דבר שהוא בא לידי חמוץ כלומר שאין שם מצה חל לצאת ידי חובת מצה בפסח אלא על מין שעסתו באה לידי חמוץ ושיזהרו בה שלא תבא לידי חמוץ אף לחם האמור בחלה דבר שהוא בא לידי חמוץ בדקו ומצאו אין לך דבר הבא לידי מצה וחמץ אלא חמשת המינין ושאר כל המינין אין באין לידי מצה וחמץ אלא לידי סרחון, ר' ישמעאל [לפנינו בירושלמי שמואל] בר' נחמן שמע כלהון מן הדין קריא (ישעיה כ"ח כ"ה) ושם חטה שורה ושעורה נסמן וכסמת גבולתו חטה אלו חטים שורה זו שבלת שועל שהוא עשוי כשורה ושעורה אלו שעורים נסמן זה שיפון וכסמת זה כוסמין גבולתו עד כאן גבולתו של לחם.

ואמר אחר כן על חמשת מינין אלו שהם מצטרפים זה עם זה ר"ל שאם עשה עסה מכל המינים או ממקצתם ואין באחד מהם שיעור חלה ויש בין כלם שיעור חלה נתחייבה אותה עיסה בחלה ואעפ"י שלענין כלאים חשובים כמינין חלוקים כמו שיתבאר במקומו (ירושלמי כלאים פ"א ה"א) וכמו שנבאר באחרון (מ"ב) של מסכתא זו, לענין חלה מכל מקום מצטרפים להשלמת שיעור, ושמא תאמר הלא בפרק אחרון (מ"א ב) אמרו שתי נשים שעשו שני קבין ונגעו זה בזה אפילו ממין אחד פטורים ובזמן שהן של אשה אחת מין במינו חייב שלא במינו פטור אי זהו מין במינו החטים אין מצטרפין עם הכל אלא עם הכוסמין השעורים מצטרפות עם הכל חוץ מן החטים, ואם כן האיך אמרו במשנה זו שכל המינין מצטרפין זה עם זה, תדע שבתלמוד המערב הקשו מזו לזו ותירצו כאן בבלול כאן בנשוך ר"ל משנה זו בבלול והוא שבלל קמחיהם זה בזה ולשן כאחת ועשה מהם עיסה אחת, וזו של פרק אחרון בנשוך ר"ל שעשה עיסה מכל אחת ואחת בפני עצמה והגיען זו בזו שאין הקפתן מצרפתן אלא אם כן הם מין במינו ושהיו שתיהן מאשה אחת, ואם גלגל כל אחת לבד ואחר כך בללן זו בזו אף זו דינה כבלול והוא שאמרו שם תני ר' חייא וכלן שבללן תבואה קמחין ובצקות מצטרפין, שלא מיעטו אלא הנשוך, ואף בזו שאלו עירס ראשי עיסיות מהו, ר"ל שלא בלל את כל הבצקות אלא שבלל ראשיהן והדביקן זה בזה כאלו שתיהן חלה אחת, ופרשו בה שאף זו דינה כנשוך שאף הנשוך

נסרך הוא בחברו עד שאם יפרד זה מזה ישאר מזה בזה ואעפ"י כן אין מצטרפין, והוא שאמרו שם והדין ר"ל עירס ראשי עיסיות לאו נשוך הוא אינו מצטרף.
ואסורים בחדש לפני הפסח, שהרי אף איסור חדש לא נאמר אלא במיני התבואות שהפת הנעשה מהם נקרא לחם כדכתיב (ויקרא כ"ג י"ד) ולחם וקלי וכרמל, והאוכל ממנו כזית לוקה אפילו בחוצה לארץ, וכן אסורים לקצור לפני העומר שנאמר (שם י') ראשית קצירכם ודרשו בתורת כהנים (שם פ"י) שתהא תחלה לכל הנקצרים אלא שאינו לוקה בכך ואם השרישו קודם העומר ר"ל שנמשכו שרשיו בקרקע העומר מתירן ר"ל עומר של פסח זה שהשרישו בו ומותר לקצרו ולאכלו אחר העומר אבל אם לא השריש בשעת קצירת עומר זה אסורין באכילה עד שיבא עומר הבא ר"ל של שנה הבאה ואם אכל לוקה ואף בקצירה אסור אלא שאינו לוקה.
זהו ביאור המשנה וכלה על הדרך שביארנו הלכה היא ולא נתחדש עליה בתוספתא דבר אבל בתלמוד המערב ראיתי שנחלקו בקרמית והוא מין דק שחור המעורב בתבואה אם חייב בחלה אם לאו ר' יוחנן בן נורי ורבנן שלדעת ר' יוחנן באה היא לידי חמץ ומצה ולדעת רבנן אינה באה לידי חמץ ומצה, ויראה שהלכה כחכמים. וכן ראיתי שם שתפוח שרסקו ונתנו לתוך העיסה וחמצה ר"ל באותן המנחות שבאות מצה הרי זו אסורה ר"ל למנחות שאעפ"י שאינם מתחמצים נוקשא מיהא הוי בין שחימץ במימיו בין שחימץ בגופו וכבר ביארנוה בפרק כל שעה (פסחים ל"ה א') בסוגיית המשנה השלישית.
וכן ראיתי שם מחלקת במה שידעת שמנחת העומר אינה באה אלא מן השעורים אם היא באה משבלת שועל ושיפון שהם מין שעורים אם לאו, והחליטו במנחת סוטה הבאה מן השעורים שאינה באה מאלו, ובמנחת העומר נחלקו, ויראה שאינה באה אלא מן השעורים הגמורים.
ועוד ראיתי שם דברים שאין להם מקום לענין שאנו בו כלל.

משנה ב

המשנה השניה והכונה בה למה שנתגלגל לבאר מענין חמץ ומצה ונדרים, והוא שאמר האוכל מהם כזית מצה בפסח יצא ר"ל בלילה הראשון שהכתוב קבעו חובה, ואם אכל מהן כזית חמץ חייב כרת וכמו שאמרו (פסחים מ"ג ב) את שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה וכו', ואלו הן שבאים לידי חמוץ אבל ארז ודוחן ושאר המינים אין באים לידי חמוץ אלא לידי סרחון, נתערב אחד מהם בכל המינים הרי זה עובר בפסח ר"ל בבל יראה ובל ימצא, ויש מפרשים בכל המינין שנתערב חתיכת חמץ מאלו באי זה מין ממיני הכותח או בשאר דברים בכמה שיהיה מן הדבר המעורב בו אפילו לא היה

בו מן החמץ כזית בכדי אכילת פרס הואיל ומכל מקום יש כזית חמץ באותו תערובת עובר, ויש מפרשים דוקא בשיש בו כזית בכדי אכילת פרס על הדרך שבארנו ענינים אלו במשנת אלו עוברין (פסחים מ"ב א) ודוקא על ידי מים כמו שהתבאר שם.
הנודר מן הפת ומן התבואה אסור בהם ר"ל ולא בשאר המינין שאין שאר המינין נקראין תבואה ואין פת הנעשה מהם נקרא לחם דברי ר' מאיר בלומר ואף חכמים מודים בה ולא אמר עליה דברי ר' מאיר אלא ללמד שאף לדעתו דוקא בפת ותבואה אבל נדר בדגן אף שאר מיני קטניות במשמע וחכמים חולקים בה לומר שאף הנודר בדגן אינו אסור אלא באלו והלכה כחכמים כמו שביארנו בנדרים (נ"ה ב).
ואמר על מינים אלו שכלם חייבים בחלה ומעשרות.
וכל עניני המשנה על הדרך שביארנום הלכה פסוקה הם ולא נתחדש בה לא בתוספתא ולא בתלמוד המערב דבר שלא ביארנוהו.

משנה ג

המשנה השלישית והכונה לבאר ענין החלק השני, והוא שאמר אלו חייבין בחלה ופטורין מן המעשרות הלקט והשכחה והפאה וההפקר פי' שכל אלו פטורים מן המעשרות כמו שאמרו (מעשרות פ"א מ"א) כלל אמרו במעשרות כל שהוא אוכל ונשמר וגדולו מן הארץ חייב במעשרות ור"ל נשמר למעט את ההפקר ומתנות עניים הרי הן דומין להפקר ובתלמוד המערב למדוה מדכתיב (דברים י"ד כ"ט) ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך ממה שיש לך ואין לו אתה חייב ליתן לו יצאו אלו שידך וידו שוין בה, הא לענין חלה לחם כתיב (במדבר ט"ו י"ט) אפילו של הפקר ושל לקט שכחה ופאה, ומעשר ראשון שנטלה תרומתו ר"ל תרומת מעשר שבו ולמד שאעפ"י שהלוי זוכה בו מותר לזרים וחייב בחלה ופירשוה בתלמוד המערב אפילו הקדימו בשובלין שנמצא שלא הורמה ממנו תרומה גדולה ואעפ"י כן חייב בחלה אחר שמעשר ראשון שהקדימו בשובלין פטור מתרומה גדולה על הדרך שביארנו בפרק כל שעה במשנה הששית (פסחים ל"ה א), וכן מעשר שני שנפדה והותר באכילה בכל מקום נתחייב בחלה והרי אין שם מעשר עליו וכן הקדש שנפדה ויצא לחולין ומכל מקום פטור מן המעשר וחייב בחלה.
ומותר העומר ר"ל מה שנשאר מן הנקצר לצרך העומר שהיו משאירין ממנו מצד שהיו בוררין ממנו היפה שבו שהעומר היה בא משלש סאין ומוציאין ממנו עשרון והיו מנפין אותו בשלש עשרה נפה והשאר נפדה ונאכל לכל אדם ואותו המותר חייב בחלה ופטור מן המעשר.

ותבואה שלא הביאה שליש שהרי גרנה של תבואה למעשרות משתביא שליש ופרשו הטעם בתלמוד המערב מדכתיב (דברים י"ד כ"ב) עשר תעשר את כל תבואת זרעך דבר שהוא נזרע ומצמיח וכשלא הביאה שליש אינה מצמחת ולחלה אפילו לא הביאה שליש ופרשו הטעם בתלמוד המערב בלחם לחם ממצה מה לחם האמור (שם ט"ז ג) במצה דבר שבאה לידי חמוץ וזו באה היא לידי חמוץ, ור' אליעזר אומר תבואה שלא הביאה שליש פטורה מן החלה ופרשו טעמו בתלמוד המערב דכתיב בה (במדבר ט"ו כ) כתרומת גרן מה תרומה אינה באה מתבואה שלא הביאה שליש אף חלה כן, והלכה כתנא קמא.
זהו ביאור המשנה וכלה על הדרך שביארנו הלכה היא ולא נתחדש עליה בירושלמי ובתוספתא דבר שלא ביארנוהו.

משנה ד

המשנה הרביעית והכונה בה בענין החלק השני גם כן, והוא שאמר אלו חייבים במעשרות ופטורים מן החלה ארז ודחן ופרגין והוא זרע הנקרא בלשון ערבי כשכא"ש ובלשון [לע"ז] פאפאוי"ר, ושומשמין והוא זרע הנקרא בלשון לע"ז מרגולינ"ש, והקטניות כגון מיני הפולין והזרעונים והעדשים והדומים להם וכל אלו נפקעו מן החלה מדכתיב לחם ופת הבא מהם אינו קרוי לחם.
ופחות מחמשת רבעים קמח נפטרו מחלה מצד שאין בו שיעור עיסת מדבר על הדרך שבארנו בשלישי של פסחים (מ"ח ב) וכמו שיתבאר, ועל כל אלו נאמר שחייבין במעשרות ופטורין מן החלה, ואחר כך ביאר בסופגנין ודובשנין ואסקריטין וחלת המשרת והמדומע שפטורין מן החלה ואין הכונה שיהיו אלו חייבין במעשרות אלא שכיון להודיע בהם שפטורין מן החלה, וטעם המדומע שפטור מן החלה לא מפני שהוא אסור לזרים שאעפ"י שהמדומע אסור לזרים ונמכר לכהנים חוץ מדמי תרומה שבו מכל מקום היה אפשר לומר שוהא הכהן חייב להפרישה אלא שאין מוציאין אותה מידו כשאר תרומות ומעשרות אלא זה שאינו צריך להפריש הוא ממה שנאמר (במדבר ט"ו כ) חלה תרימו תרומה יצתה זו שכבר היא תרומה.
אבל סופגנין ודובשנין ואסקריטין וחלת המסרית הדברים מבולבלים בה וכבר בארנו ענינם עם זו שאמרו תחלה סופגנין וסופה סופגנין או תחלתה סופגנין וסופה עיסה בשני של פסחים (ל"ז א) בסוגיא הבאה על המשנה הששית.

משנה ה

ומה שאמר כאן וכן הקנובעות חייבות הוא קמח נילוש בשמן ואחר לישתו ואפייתו מפרכין אותו בידים ומחזירין אותו לקמח, ובתלמוד המערב אמרו קמח קלי שעשאו בצק חייב בחלה והוא שאפאן.

משנה ו

ומה שאמרו המעיסה בית שמאי פוטרין ובית הלל מחייבין והחליטה בית שמאי מחייבים ובית הלל פוטרין פירשו בשני של פסחים (ל"ז ב) שהמעיסה קמח על גבי מגלושין ר"ל מים רותחין בתכלית הרתיחה שנותנין קמח בתוכם ולשין אותה והחליטה היא נתינת המגלושין על הקמח, וכן פירשו שם שמשנה זו לא נשנית בדקדוק ומעיסה וחליטה דין אחד להם מי שחייב בזו חייב בזו והפוטר בזו פוטר בזו, ומכל מקום בתלמוד המערבי אמרו בשם חכמים לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא הנעשה בתנור חייב באלפס ובקדרה פטור. ולענין פסק כל שאפאן בתנור או באלפס על ידי האור חייב אבל אם אפאן דרך בישול או בחמה פטורין.

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ונתחדש עליה בתוספתא (פ"א ה"ב) שהעושה עיסה לאכלה בצק חייב בחלה, ויראה דוקא בשנמלך לאפותה.

המשנה החמשית והכונה בה בביאור ענין החלק השלישי והוא שאמר חלות תודה ורקיקי נזיר אם עשאן לעצמן פטורין מן החלה שהרי קדושין הן ואין תורת חלה בהם ואם עשאן למכור בשוק לצריכים להם חייבים שהרי הוא מתכוין בעשייתם שאם לא יזדמן לו למכרם יהו חולין בידו לאכלם.

משנה ז

נחתום שעשה שאור לחלק ר"ל למכור לבני אדם מעט לזה ומעט לזה לחמץ עיסתם חייב בחלה אחר שיש בין הכל שיעור חלה שהרי דעתו שאם לא ימצא קונים אופה את כלו לעצמו, אבל נשים שנתנו לעשות להם שאור והוא לשן כאחת לחלק להם ביניהם כל שאין בשל אחת מהן כשיעור פטורה שכל ליחלק כמוחלק מעכשו הוא ואין גורסין במשנה זו וכן נשים אלא נשים שנתנו.

זהו ביאור המשנה וכן הלכה, ובתלמוד המערב אמרו הממרח כריו של חברו חוץ מדעתו ר' יוחנן אומר נטבל כלומר נעשה טבל ואותביה ר' שמעון בן לקיש לר' יוחנן והא תנינן נשים שנתנו לנחתום לעשות להם שאור אם אין בשל אחת מהן כשיעור פטורה מן החלה והא בליל כלהון ותירץ ר' יוחנן שניא היא ב שכן העושה עיסה על מנת לחלקה בצק פטור מן החלה, וכן פסקוה גדולי המחברים (רמב"ם הלכות ביכורים פרק ו' הי"ט) ומכל מקום גדולי המפרשים (הראב"ד בהשגות שם) כתבו דמדקתני במתניתין נשים שנתנו לנחתום משמע הא אשה אחת חייבת אעפ"י שדעתה לחלק, וכן הדברים נראין.

בתוספתא (פ"א ה"ז) התבאר שהלוקח מן הנחתום עם הארץ צריך להפריש ממנה חלה מספק אבל בסוריא וכל שכן בארץ ישראל אינו צריך כשם שלא נחשדו בארץ ישראל

על תרומה גדולה כך לא נחשדו בסוריא על החלה אבל הלוקח מבעל הבית אף בחוצה לארץ אינו צריך להפריש מספק ואין צריך לומר המתארח אצלו.

משנה ח

המשנה הששית והכונה בה בביאור החלק השלישי, והוא שאמר עסת הכלבים בזמן שהרועים אוכלין ממנה וכו' יש מפרשים שנעשות אף לשם הרועים כלומר שחשב עליה אף לאכילת הרועים חייבת בחלה, ומערבין בה ר"ל עירובי תחומין ומשתתפין בה ר"ל למבואות, ומברכין עליה ומזמנין עליה ונאפית ביום טוב ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח כללו של דבר הרי היא כשאר עיסות לגמרי, ואם אין הרועים אוכלין ממנה ר"ל שלא נעשית לשם הרועים ולא חישב עליה בשעת לישתה אלא לכלבים לבד אעפ"י שאפשר להם לאכל הימנה אינה חייבת בחלה שלא נאמר אלא (במדבר ט"ו י"ט-כ) באכלכם כלומר העשוי לכם לא העשוי לשם כלבים והוא הדין לכל בהמה חיה ועוף ובספרי זוטא אמרו ראשית עריסותיכם שלכם חייבת של חיה ועוף פטורה ואין מערבין ולא משתתפין בה לפי שאינם נעשים אלא ממה שנעשה לאכילת אדם הא כל שנעשה [שלא נעשה] לאכילת אדם אעפ"י שאפשר לו לאכלו לא, ואין מברכין ואין מזמנין עליה לפי שאין עליהם תורת לחם הואיל ולא נעשה למאכל אדם ואינה נעשית ביום טוב שהרי כתיב (שמות י"ב ט"ז) לכם, ולא לכלבים ואין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח אם שסתמה אין שימורה יפה אם שאינו בכלל לחם ולמדת שלא שלא באו במשנה זו מטעם שאינה ראויה למאכל אדם אלא שאעפ"י שראויה לו הואיל ולא נעשית לאכילת אדם, ואף בתלמוד המערב אמרו ר' בא בשם שמואל אמר אפילו עשאה גלוסקין ר"ל פת נקיה והקשה והא תנינן בזמן שהרועים אוכלים ממנה וכו' וגלוסקים ודאי רועים אוכלים הימנה ותירץ תפתר שעשאה משעה ראשונה שלא לאכל הרועים ממנה, ומכל מקום פירשו שם עוד טעם אחר לבא בפיסולה מטעם שאינה ראויה למאכל אדם והוא שאמרו אי זו היא עיסת הכלבים ר' שמעון בן לקיש אמר כל שעירב בהן מורסן, ואין לפרש שעשאה עם מורסנה שהרי חמשת רבעים קמח חייבים עם סובנן ומורסנן כמו שיתבאר אלא שעירב עמה מורסנן מן החוץ מלבד מורסן של עצמה והרבה פעמים מערב בה כל כך שאינה ראויה לאדם, ויש מפרשים שעירב בה מורסן של עצמה אחר שניטל מתוכה ומפני שאין דרך בני אדם בכך ואפילו העניים דתנן (לקמן פ"ב מ"ו) נטל מורסנן מתוכן וחזר לתוכן פטורין ומכל מקום עקר הדברים כדעת ראשון וכטעם האמור בספרי ובתלמוד המערב וטעם זה לא נאמר אלא לר' שמעון בן לקיש ומכל מקום שם פירשו בשם ר' יוחנן שאם עשאה כעכין חייבת ר"ל פת גדולה שאין דרך לעשותה גדולה כל כך לכלבים לבד וכל שהוא כן

סתמו נעשה שאם לא יצטרכו כלן לכלבים יהו אף הרועים אוכלין מהם, ואף בתוספתא (פ"א ה"ה) אמרו עיסת הכלבים מעצמה ניכרת עשאה ככרים חייבת למודים פטורה.
בין כך ובין כך מטמאה טומאת אוכלין שכל שהוא ראוי למאכל אדם מטמא טומאת אוכלין ואינו צריך מחשבה כלומר שאינו צריך שיחשב עליה למאכל אדם אלא כיון שהוא בר אכילה מכל מקום מיטמא עד שיפסל מלאכול הכלב כמו שהתבאר במקומו (בכורות כ"ג א').
זהו ביאור המשנה וכלה על הדרך שביארנוה הלכה היא ובתלמוד המערב נתחדש בה שמצה גזולה אין אדם יוצא ידי חובתו בפסח וכבר ביארנוה במקומה (פסחים ל"ה א' עיי"ש בראי"ש סי' י"ח).

משנה ט

המשנה השביעית והכונה בה בביאור החלק הרביעי, והוא שאמר החלה והתרומה חייבין עליה מיתה וחומש ר"ל שאם אכלה זר במזיד חייב מיתה בידי שמים ואם בשוגג חייב לשלם קרן לבעלים אם היתה של אחרים ולהוסיף חומש ליתנו לכל כהן שירצה ואם היתה שלו נותן הכל לכל כהן שירצה שמאחר שהכתוב קורא לחלה תרומה כדכתיב (במדבר ט"ו כ') חלה תרימו תרומה דינה כתרומה, ואסורה לזרים ושמא תאמר מה בא ללמדנו והלא מאחר שחייבין עליהם מיתה ידוע שאסורים הם, אפשר לפרשה אסורים לזרים אף במקום שאין מיתה וחומש כגון חצי שיעור ועל דעת האומר שחצי שיעור אסור מן התורה ועקר הדברים שעקרה של משנה זו נשנית בשני של בכורים (משנה א') ונאמר בסופה הרי אלו בתרומה ובכורים מה שאין במעשר ומתוך סופה הוצרך לשנות בתחלתה שאסורה לזרים ללמד על המעשר שמותר לזרים ואגב אותה משנה שנאוה בכל מקום כן ושלא לצורך וכבר הארכנו בה בפרק הערל (יבמות ע"ג א') והן נכסי כהן ר"ל שיכול לקדש בהן את האשה הן כהן שיתנו לו הן ישראל בתרומות שנפלו לו מבית אבי אמו כהן, וכן ליקח מהם כל דבר אף מה שאינו ראוי לאכילה אלא שהמקבלם נוהג בהם בקדושתם או מוכרם לכהנים, ועולין באחד ומאה שאם נפלה אחת במאה מעלה אחת ליתנה לכהן והותר השאר לזרים הא בפחות ממאה אינו עולה והכל אסור לזרים וימכרו לכהנים חוץ מדמי חלה ותרומה שבו ואף זו שאמרו שכל בפחות ממאה אסור לזרים דוקא במינו אבל שלא במינו בנותן טעם כמו שביארנו בפרק הערל (יבמות שם).
וטעונין רחיצת ידים ר"ל נטילת ידים אף לפירות ואף לנגיעה מפני שגזרו על הידים טומאה שניה ושני עושה שלישי בתרומה, וכן טעונין הערב השמש ר"ל למי שנטמא וטבל וכמו שאמרו (יבמות ע"ד ב') העריב שמשו אוכל בתרומה.

ואינה נטלת מן הטהור על הטמא אלא שאם תרם תרומתו תרומה כמו שהתבאר בשני של תרומות (מ"ב) וכן התבאר שם שאם תרם מן הטמא על הטהור בשוגג ר"ל שלא ידע שהוא טמא תרומתו תרומה, במזיד תרומה ויחזור ויתרום ר"ל כל שידע בטומאה אעפ"י שהיה סבור שמותר לתרום מן הטמא על הטהור.

ואינן נטלין אלא מן המוקף ר"ל ממה שהוא מכונס במקום אחד לא מזו העיסה על עיסה אחרת שבמקום אחר ואעפ"י ששתיהן חייבות ואפילו שתיהן ממין אחד ושהן שוות בחשיבות שהכתוב צווח ואומר (במדבר י"ח ל') בהרימכם את חלבו ממנו אין ממנו אלא מן המוקף לו ומכל מקום בדיעבד מה שעשה עשוי וכמו שאמרו בשלישי של ערובין (ל"ב א') ובהרבה מקומות מוטב יתרמו החברים שלא מן המוקף ואל יאכילו לעמי הארץ טבלים, ובלבד שיהא המופרש שמור הא אם טעון כדי יין וכדי שמן וראה שהם משתברים ואמר הדי הן תרומה על יין שבביתי אינו כלום כמו שיתבאר במקומו (בבא קמא קט"ו ב') וכן לחלה.

מעתה צריך אתה לידע מהו נקרא לענינים אלו מוקף ותדע שיש מפרשים לענין עיסה לענין חלה שלא נקרא מוקף אלא אם כן נוגעות זו בזו ממה שאמרו בפרק הסמוך לזה (משנה ח') לדעת ר' אליעזר שהיה מתיר ליטול מן הטהור על הטמא כיצד הוא עושה היה לו עיסה טהורה וטמאה נוטל מעיסה טהורה שלא הורמה חלתה שיעור תרומה הצריך לעצמה ולטמאה ואחר כך נוטל פחות מכביצה מעיסה טמאה שהרי כל פחות מכביצה אינו מטמא אחרים טומאת אוכלין ונותן אותו פחות מכביצה בין שתי העיסות עד שתהא הטהורה נוגעת באותו פחות מכביצה מצד אחד והטמאה נוגעת בה מצדה האחר כדי שיהיו העיסות נוגעות ומוקפות זו בזו ולא תיטמא הטהורה בנגיעת הטמאה ואחר כך מניח שיעור שתי החלות על אותו פחות מכביצה ומפרישו לשם חלה על שתיהן ונמצא מפריש חלתו מן המוקף שלא בטומאת העיסה הטהורה והחלה ואעפ"י שאין הלכה כר' אליעזר שהרי מכל מקום אסור להפריש מן הטהור על הטמא וצריך להפריש מכל אחת לעצמה מכל מקום למדנו שאין קורין מוקף אלא בנגיעה אפילו היו שתיהן בכלי אחד בלא נגיעת זו לזו ואעפ"י שהסל מצרף לעשות משתי עיסות שאין בכל אחת שיעור חלה לדונם כאחת לחייבן בחלה מכל מקום אינו מצרף ליקרות מוקף בכך, ושמא תאמר והרי בתרומה לא הצריכו בו נגיעה ממש שהרי אמרו הבודק את החבית להיות מפריש עליה והולך וכו' והדי היינות אין נוגעין זה בזה אלא כל אחד ואחד בחבית מיוחדת, תדע שבתוספות פירשו שזו בדיעבד, ומקצת אחרוני הרבנים מקשים עליהם שהרי בשלישי של מעשר שני (מי"ג) אמרו בקנקנים שנתן לתוכן יין שעד שלא גפן ר"ל

סתמן תורם מאחת על הכל כלומר שמאחר שהן פתוחות הרי הן כמעורבות ומוקף הוא משגפן תורם על כל אחת ואחת
ואם אינו רוצה לתרום מכל אחת ואחת אחר שגפן נחלקו שם בית שמאי ובית הלל שלדעת בית שמאי אין לו תקנה אף בשיחזור ויפתח אחר שגפן אלא עד שיערה לגת ולדעת בית הלל כל שחביות פתוחות הרי זה מוקף ואינו צריך לערות אלא לפתוח אלמא כל שהן פתוחות מיהא דינן כמוקף אעפ"י שאין היין נוגע זה בזה ואף לכתחלה ולא עוד אלא שבתלמוד המערבי אמרו שלא הוצרכו לפתוחות אלא ביין אבל בשמן אף בסתומות תורם מאחת על הכל, ושמא תאמר אין הטעם באלו אלא מפני שהן משקין ואין ראויין ליגע זה בזה אלא על ידי חביות ודיינו שיהיו החביות נוגעות זו בזו, והרי בתלמוד המערב (מעשר שני פ"ג ה"ו) אמרוה אף בפירות והוא שהקשו שם על בית שמאי שהצריכו לערות מה בינה לבין חמשה שקים בגורן שמא אין תורם מזה על זה, אלמא אף בפירות, ושמא אף בתבואה הואיל ומכל מקום מתפזרת אילך ואילך כל שהשקין נוגעין זה בזה דיו אבל עיסות צריך להגיען זו בזו, ומכל מקום ראיתי לאחרוני הרבנים שהבודק את החבית וכו' וכן זו של חמשה שקים בגורן אינן צריכין להיות אף החביות והשקים נוגעין זה בזה אלא שיהיו במקום אחד ומפני שסתם הדברים כך הוא אלא שהם מחמירים בחלה לענין זה יותר מבתרומה, והדברים מתמיהים שהרי עקר דין המוקף על תרומה נאמר כדכתיב (במדבר י"ח ל') והרמותם ממנו וממנה נתפשט לכל האחרים, ועוד שהרי במשנת (פסחים מ"ו א') כיצד מפרישין חלה בטומאה שאמר ר' אליעזר לא תקרא לה שם עד שתאפה נאמר עליה בתלמוד המערב (שם פ"ג ה"ג) על דעתיה דר' אליעזר מערים זו אני רוצה לאכול וזו אני רוצה לאכל ואופה את כלה וכשהוא רודה מערים ואומר זו אני רוצה לישן ומשייר אחת ר"ל בתנור ואמר לו ר' יהושע לא נמצא שורף קדשים ביום טוב אמר לו ר' אליעזר מאליהן הן נשרפין אלמא שלאחר רדיית כלן קורא שם לאחרונה המשויירת בתנור אעפ"י שאין האחרות נוגעות בה, ומכל מקום פרשו אחרוני הרבנים (הר"ש במעשר שני פ"ג מי"ג) שזה שהוצרכנו בעיסות שיהו נוגעות ממש זו בזו הוא מפני שאדם מקפיד על תערובתן שלא תטמא זו את זו, ואמרו בתלמוד המערב שבמסכתא זו (פ"ב ה"ג) דבר שהוא מקפיד על תערובתו אין הכלי מצרף. ולא על תערבתן ממש שאם כן האיך אדם תורם מן הרעה על היפה והרי יש כאן קפידת תערובת, אלא קפידת נגיעה שהרי מצד טומאה הוא מקפיד על נגיעתן, וכבר בארנו מזה בראשון של נדה (ב' א') ומכל מקום כתבו בתוספות שלא נאמרו דברים אלו אלא בחלת ארץ ישראל אבל בחלת חוצה לארץ הואיל ולא נאמר עליה אוכל והולך ואחר כך מפריש כלומר שאוכל כל הפת

עד שלא ישתייר אלא שיעור חלה אין צריך לומר שמותר לתרום שלא מן המוקף ומכל מקום אחרוני הרבנים (תוספות ביצה ט' א' ד"ה גלגל) כתבו שצריך לשייר יותר משיעור חלה כדי שיהא מוקף, ואעפ"י שאינו מוקף לשיעור חלה דיו, וכן נראה עקר.
ונשוב לענין המשנה והוא שאמר שאינה נטלת אלא מן הגמור ר"ל בתרומה עד שיעשה דגן ובחלה עד שתעשה עיסה, והאומר כל גרני תרומה וכל עיסתו חלה לא אמר כלום עד שישייר מקצת שנאמר (במדבר ט"ו כ"א) מראשית ולא כל ראשית.
זהו ביאור המשנה ובתוספתא (בפרקין ה"ב וג') אמרו העושה עיסה לרבים חייבת בחלה העושה עיסה לאכלה בצק חייבת בחלה קמח קלי שגבלו ועשהו עיסה חייבת בחלה.
ובתלמוד המערב אמרו עשר מצות אדם צריך לקיים עד שלא יאכל פרוסה של המוציא בל תחרוש בשור ובחמור בל תזרע כלאים בל תחסום לקט שכחה ופאה תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני חלה, אמר ר' יצחק מן כדו ר"ל מעתה הוא נסיב לידוי ופשיט עשר אצבעתיה ובצע המוציא כלומד קיימתי עשר מצות.
ונשלם הפרק תהלה לא-ל

פרק ב

משנה א

פרק שני בעזרת הבורא

פירות חוצה לארץ וכו' כבר בארנו בזאת המסכתא שהחלק השני שבה הוא מענין חיוב או פטור הבא מצד המקומות, ושהחלק השלישי הוא החיוב או הפטור הבא מצד השיעור המחוייב בחלה, ושתי עיסות שאין בכל אחת מהן כשיעור אי זה דבר מצרפן, ושיעור החלה וענין ברכתה וזמן הפרשתה ונטילתה מן המוקף, ושאלו שני החלקים התבאר ענינם בפרק זה, ועל זה הצד יסוב רוב עניני הפרק על שבעה ענינים. הראשון לבאר קצת מדיני החיוב התלוי במקומות ויתגלגל בתוכה שאף הלישה במי פירות מחייבת בחלה, השני מענין הברכה ויתגלגל בתוכו שאסור ללוש פחות מכשיעור כדי להפקיע מחיוב חלה, השלישי ענין צירוף העיסות שאין באחת מהן כשיעור, הרביעי זמן נטילתה ולמעט שלא להפרישה קמח, החמשי השיעור המחוייב בחלה, הששי שיעור החלה, השביעי ענין נטילתה מן המוקף.
והמשנה הראשונה ממנו לבאר ענין החלק הראשון, והוא שאמר פירות חוצה לארץ שנכנסו לארץ חייבין בחלה יצאו מהארץ לחוצה לארץ ר' אליעזר אומר חייבין ור' עקיבא פוטר, והלכה כר' עקיבא, ופירשו טעמו בתלמוד המערב מדכתיב (במדבר ט"ו י"ח) מן הארץ אשר אני מביא אתכם שמה, שם אתם חייבים אף בפירות חוצה לארץ ואי אתם

חייבים חוצה לה אף בפירות הארץ ודבר זה פירושו מן התורה ובזמן שכל יושביה עליה שלא נתחייבו בחלה אלא בארץ ישראל ובזמן שכל יושביה עליה שנאמר (במדבר ט"ו י"ט) באכלכם מלחם הארץ וכתיב (במדבר ט"ו י"ח) בבאכם בביאת כלכם וזהו בזמן בית ראשון ואף על אותו זמן פירות הארץ שיצאו חוצה לארץ פטורין הא מאותו זמן ואילך אין שם חיוב תורה אף בארץ ואף בפירותיה ומפרישין אותה מדברי סופרים אף בחוצה לארץ ובפירותיה של חוצה לארץ כמו שנבאר (לקמן פרק ד').

משנה ב

עפר חוצה לארץ שבא בספינה לארץ ר"ל וזרע בארץ באותה הספינה שעומדת בנהרות שבארץ ישראל באותו עפר שבה הבא מחוצה לארץ אותה הזרע חייב במעשרות ובדיני שמטה כעפר הארץ ממש ופירש ר' יהודה דוקא כשהספינה גוששת ר"ל הולכת ברקק ומתדבקת בטיט שברקק מלשון גוש עפר הא כל שאינה גוששת דינה כחוצה לארץ שאין בה מן התורה חיוב מעשרות ודיני שמטה, ואף כשהיא גוששת יש מפרשים דוקא בנקובה וכגון שסתמו הנקבים ברגבי אדמה שלא יכנסו המים בתוכה ויש מפרשים שכל שבעץ אינו צריך נקיבה שהלחות שבו נקלט בו ומצמיח וכל שבחרס אם אינו נקוב מונע את הצמיחה, ויש מפרשים בהפך שהחרס אינו צריך נקיבה הואיל והוא ממין העפר וכבר ביארנוה בראשון של גיטין (ז' ב').

עיסה שנילושה במי פירות חייבת בחלה שאין מי פירות מפקיעין אותה מתורת לחם שאף מדין מצה לא הופקעה אחר שמינה בא לידי חמוץ אלא מצד שהיא עשירה כמו שביארנו במקומו (פסחים ל"ה א') ונאכלת בידים מסואבות שאין מי פירות מכשירין לקבל טומאה. זהו ביאור המשנה ופסק שלה ובתוספתא התבאר שקמחים ובצקות שמצאו ישראל בשעה שנכנסו לארץ נתחייבו בחלה אבל אם קרמו פניה מגבול התחום ולחוץ פטורה אעפ"י שנגמרה אפייתם בפנים.

משנה ג

המשנה השניה והכונה בה בענין החלק השני, והוא שאמר האשה יושבת וקוצה חלתה ערומה וכו' צריך שתדע שהמפריש חלה צריך לברך קודם הפרשה אשר קדשנו וכו' להפריש חלה ואחר כך נוטל וקורא לה שם ר"ל שאומר הרי זו חלה ואם לא קרא לה שם הואיל והפריש לשם חלה הרי היא חלה, ומכל מקום אם עתיד לקרות לה שם יכול לברך אף לאחר הפרשה הואיל ועדין עתיד לקרות לה שם והוא שאמרו בתוספתא (תרומות פ"ג ה"ב) בתרומה ובמעשרות היה מהלך להפריש תרומה ומעשרות מברך אשר קדשנו וכו' להפריש תרומה או להפריש מעשר ומאימתי מברך משעה שמפריש ר"ל קודם הפרשה הפרישן אם עתיד לקרות לה שם אין בהם משום קדושה עד שקרא לה שם

כלומר ועדין יכול לברך אבל אם אין עתיד לקרות להם שם כיון שהפרישן לשם תרומה ומעשרות נתקדשו כלומר וכל שאין בדעתו לקרות שם יברך קודם הפרשה, וכבר ידעת שהערום אסור לברך ומתוך כך אמרו במשנה זו האשה יושבת ר"ל בקרקע וקוצה חלתה ערומה מפני שיכולה לכסות את עצמה ר"ל שתשוה את ב' רגליה ושוקיה וירכותיה זו לזו ומקום ערותה מתכסה, ואף העגבות אעפ"י שיש בהם משום ערוה לענין זה, אחר שהן עגולות כבר היא יושבת בקרקע ועגבותיה דבוקות בקרקע ומתכסות בה וכגון שהיה תיחוח קצת, ומכל מקום מה שאמרו בפרק מי שמתו (ברכות כ"ד א') עגבות אין בהם משום ערוה, בנגיעת עגבותיו לשל אשתו היא נאמרת דאשתו כגופו דמי וכל שאין פניו מכוונות לנגד פניה אין כאן הרהור כמו שפירשנו שם, וכשבאו שם לסייע מזו תירצו זו שבכאן כגון שהיו פניה טוחות בקרקע, ובתלמוד המערב (בפרקין ה"א) היו סבורים לומר כן ר"ל שאין בעגבות משום ערוה ומתוך כך היו סבורים לומר הדה דתימא לברכה אבל להביט אפילו כל שהוא ערוה כהדא דתני המסתכל בעקיבה של אשה כמסתכל בבית הרחם והמסתכל בבית הרחם כאלו בא עליה, אבל לא באיש ר"ל שהרי איברי הזרע שלו בולטין ואין ערותו מתכסית יפה.

מי שאינו יכול לעשות עיסתו בטהרה ר"ל שהוא טמא ואין זמן טבילתו עדין או שאין לו מים לטבול בתוך ארבעת מילין ואין צריך לטרוח בכך יותר משיעור זה כמו שאמרו (חולין קכ"ב א' ופסחים מ"ו א') לגבל ולתפלה וכו' ארבעה מילין ואף זו דוקא לפניו אבל לאחריו אינו חוזר אלא שיעוד מעט כמו שהתבאר במקומו יעשנה קבין ר"ל פחות מכשיעור כדי שלא יתחייב בחלה, ור' עקיבא אומר יעשנה בטומאה ואל יעשנה קבין שמוטב שתתחייב בחלה אף בטומאה משיפקיע ממנה חיוב חלה שאף חלה טמאה חלה קדושה היא והוא שאמר כשם שהוא קורא שם לטהורה כך הוא קורא שם לטמאה לזה קורא חלה לשם ולזה קורא חלה לשם ואם יעשנה קבין אין כאן חלה לשם, והלכה כחכמים, ומכל מקום דקדקו בה בתלמוד המערב דוקא בעיסה בטומאה אבל כל שיכול לעשותה בטהרה אסור לעשותה בפחות מכשיעור שלא תשתכח תורת חלה, ואף בזמן הזה הואיל ואין הטומאה מבוררת כל כך אסור להערים לעשות עיסתו קבין כדי שתפטר מן החלה וכמו שיתבאר בפרק אחרון וכן בפרק אלו עוברין (פסחים מ"ח ב) אמרו הני נשי דידן נהוג למיפא קפיזא קפיזא בפיסחא, ושאלו לו מאי דעתיך לחומרא חומרא דאתי לידי קולא הוא דקא מפקען ליה מחלה, ותירץ דעבדו כר' אליעזר דאמר הסל מצרפן לחלה כמו שביארנו שם, וכן אמרו בתלמוד המערב בפרק שלישי (דמסכתין ה"א) אוכלין עראי מן העיסה עד שלא תתגלגל אמר ר' חגאי לא שנו אלא עראי אבל קבע

אסור מפני שהוא מערים לפטרה מן החלה, וכן אתה למד ממשנה זו שכשם שמברך על הטהורה כך מברך על הטמאה, וכמו שאמרו כשם שהוא קורא וכו' לזה קורא חלה לשם וכו', וכן אמרו (בכורות כ"ז א) נדה קוצה לה חלה וכו', ואם אינה יכולה לברך בעיסה טמאה הרי נטמאת העיסה במגעה והפסידה את הברכה אלא ודאי בזו מברכת.

משנה ד

המשנה השלישית והכונה בה בביאור החלק השלישי, והוא שאמר העושה עיסתו קבין כל שעושה כל קב בפני עצמו עד שאין בכל אחד מהם שיעור חלה אעפ"י שנגעו הככרות זה בזה בתנור או בשלחן אחר קטוף בשעת האפייה פטורין מן החלה עד שישוכו ר"ל שיתדבקו כל כך שיהא חלק אחד מהם נתקע בחברו והוא שאמרו בתוספות טהרות (פ"א ה"ב) אי זהו נושך התולש ממנה כל שהוא כלומר שבשעה שאדם מפרישה מחברתה נתלש מחברתה עמה כל שהוא, ור' אליעזר חולק לומר שאפילו לא נגעו זה בזה לא בעיסה ולא בתנור כל שהוא רודה ונותן לסל הסל מצרפן לחלה אעפ"י שאין נוגעין זה בזה הואיל וכלם בחלל הסל והלכה כר' אליעזר ואפילו כעכין שאין נושכות זו בזו כמו שבארנו בפרק אלו עוברין (פסחים מ"ח ב') וכן ביארנו שם שלא נאמר כן אלא בסל וכיוצא בו מכלים שיש להם תוך ואפילו חלל מועט כגון טבלא שיש עליה לבזבזין אבל אם רדה ונתן בטבלא שאין עליה לבזבזין נשאלה שם ולא הוברה ומתוך כך מפריש בלא ברכה בין בארץ בין חוצה לארץ. ויש אומרין שבחוצה לארץ פטורה לגמרי עד שיצרף בתוך כלי הואיל ומדברי סופרים מקילין בה, ואין הדברים נראין שהרי אף של ארץ ישראל מבית ראשון ואילך דרבנן, ועדין אתה צריך לברר כשרדה ולא נתן לסל אלא שהשיכן אחר אפייה אם השכה שאחר אפייה מצרפתן אם לאו, ותדע שלדעת גדולי המחברים (הרמב"ם הלכות ביכורים פ"ו הט"ז) נצטרפו בכך לחלה והוא שכתבו עשה עיסה פחותה מכשיעור ואפאה ונתן לסל וחזר ואפה כיוצא בה ונתן לסל הסל מצרפן היו הככרות נושכות זו בזו אעפ"י שאינן בסל חייבין בחלה, נראה מדבריהם שלא הוצרכו לסל אלא כעכין שהם ארוכים וקצרים ואינן נושכין זה בזה אבל ככרות של בבל שהן רחבות ועגלות כעין שלנו וכשמתדבקין זו בזו נושכות זו מזו אין צריך לסל ואין לפרש לדבריהם היו הככרות נושכות זו בזו בלישה או בתנור שזו אף לרבנן נתחייבו ומה ענין ללמד שאין צריכין סל אלא ודאי דבריהם בהשכה שאחר אפייה, ואין הדברים מתיישבים בעיני שלא נאמר לשון השכה לאחר אפייה כלל אלא לאחר עריכה או בשעת אפייה ובתנור אבל אחר אפייה הגעה היא ולא השכה ר"ל שאף הגעה מצרפן שהרי ריבותא אשמעינן הרודה ונותן לסל וכו' כלומר אעפ"י שהוא פחות מנגיעה וכבר פסקנו הלכה

כמותו, וצריך אתה לברר לדעת ר' אליעזר שהלכה כמותו מאחר שתוך הכלי מצרפם בלא נגיעה יצטרפו בחלל התנור, אפשר שהדין כך הוא אלא שרצה לפרשה בשאפה בשני תנורים שהסל מצרפם, ומכל מקום בתלמוד המערב שנינו אית תניי תני סל מצרף ולא תנור ואית תניי תני תנור מצרף ולא סל, ונראה שזהו מחלקת ר' אליעזר ור' יהושע האמור בפרק אלו עוברין (פסחים מ"ח ב') שר' יהושע אומר תנור מצרף ור' אליעזר אומר סל מצרף, ומכל מקום יש מפרשים שזו מחלקת אחרת היא, ור' אליעזר ור' יהושע ר' אליעזר הוא דקאמר סל ולא תנור אבל ר' יהושע תנור וכל שכן סל ועקר הדברים לשטה זו לדעתי הוא לפרש בהפך שלדעת ר' יהושע תנור ולא סל שכל שמצטרף קודם גמר אפייה הוי צירוף לאחר גמר אפייה לא הוי צירוף דמאי דהוה הוה, ולר' אליעזר אף לאחר אפייה מצטרפין אף בסל ואף בנגיעה וכל שכן שאויר התנור צרפן אם נאפו בתנור אחד, אלא שלגדולי המחברים (רמב"ם שם) ראיתי שפסקו שהתנור אינו מצרף, ולי נראה שהתנור והסל והנשוכה והנגיעה כלן מצטרפין, וכבר כתבנו הרבה מדינין אלו בפרק אלו עוברין.

וצריך שתדע שכל שביארנו בצירוף סל או תנור או השכה ונגיעה פירושו בשהן של אשה אחת שאם הן משל שתי נשים הואיל ומקפידות זו על זו בעירוב עיסתן אין דברים אלו מצטרפין, ואף באחת יש צדדין שאין מצרפין כגון עיסות שאינן של מין אחד אעפ"י ששתיהן מן המינין החייבין בחלה שמכל מקום מקפדת היא בתערובתן כמו שנבאר בפרק רביעי (מ"א) ובתלמוד המערב (פרק ד' הלכה א') אמרו נקי וקיבר מקפדת היא, ומה שאמרו בתלמוד המערב של פרק רביעי אשה אחת שהיא מקפדת עשאוה כשתי נשים שתי נשים ואינן מקפידות עשאום כאשה אחת, נראה דוקא בשגלו את דעתן לכך. זהו ביאור המשנה ופסק שלה ולא נתחדש עליה דבר בתלמוד המערב ובתוספתא שלא ביארנוהו.

משנה ה

המשנה הרביעית והכונה בה בענין החלק הרביעי, והוא שאמר המפריש את חלתו קמח אינה חלה פי' שהרי עריסותיכם כתוב (במדבר ט"ו כ') הא קודם לישה לאו בת חלה היא ואעפ"י שתרומה ומעשר בשקדמו בשובלין קדושים הם באלו רבוי המקראות הביאנו לומר כן כמו שהתבאר בראשון של תרומות וגזל ביד כהן שהרי כטעות היא בידו שלא ניתנה לו אלא על מנת שתהא עיסתו פטורה, והעיסה עצמה ר"ל אם לש הקמח הנשאר אותה עיסה חייבת בחלה שהרי לא נסתלק חיוב חלה ממנה, והקמח ר"ל אותו שבא ליד כהן או הנשאר ביד ישראל אם לא לשו אותו וצירפו עם אחר אם יש בו כשיעור

המתחייב בחלה חייב בחלה וחלה הניטלת משם חלה גמורה ליאסר לזרים וזהו שאמרו עליה ואסורה לזרים ואין אומרים שאינה חלה גמורה אחר שכבר הופרש ממנה בקמח, ויש מפרשים (הר"ש במתני') ואסורה לזרים ענין בפני עצמו ופירשוה דוקא בקמח שביד כהן ומפרשים שכל עיסה הנעשית מאותו קמח אסורה לזרים משום חומרא בעלמא, ודעת ראשון עיקר, דברי ר' יהושע והלכה כמותו, ואמרו לו מעשה וקפשה זקן אחד כלומר שכבשה לעצמו וזקן זר היה ואם כן האיך אתה אומר שחלה גמורה היא, אמר להם אף הוא קלקל לעצמו ותיקן לאחרים ר"ל קלקל לעצמו שחטא באכילתה ותיקן לאחרים הנשמעים לו שעון אכילתם תלוי בצוארו והוא שאמרו בתלמוד המערב קלקל לעצמו דאכלה ואיענש ותקן לאחרים דאכלין ותלו ביה.

זהו ביאור המשנה ולמדת ממנה שמשעה שנתן מים בקמח אעפ"י שלא גלגל חייבת בחלה שאם לא כן מאי איריא קמח והוא שאמר בפרק שלישי (משנה א') כיון שהיא נותנת מים מגבהת חלתה ואף בתלמוד המערב שם (הלכה א') אמרו נתינת המים זהו ראשית עריסותיכם, ושמא תאמר האיך לא נאסרה משעה זו באכילת עראי ושנינו בפרק שלישי (שם) אוכלין עראי מן העיסה עד שתתגלגל בחטים ותטמטם בשעורים כמו שנבאר תירצו גדולי הדור (הרשב"א) שמן התורה משעת נתינת מים ראויה לחלה אלא שלא הוקבעה ליאסר באכילת עראי עד שעת גלגול בחטים או טמטום בשעורים שבשיעורין אלו היא עריסה גמורה, ועל הדרך שאמרו (מעשרות פ"א מ"ו) בדגן שאינו קבוע לתרומה ומעשרות ליאסר באכילת עראי עד שימרח אעפ"י שראוי להפריש קודם מירוח, והוא שאמרו בתלמוד המערב שבפרק שלישי (ה"א) תני ר' יהודה בן בתירא משתעשה מקרצות, כלומר שלא הוקבעה לאכילת עראי עד שתעשה עוגות ופרשו טעמו מדכתיב (במדבר ט"ו כ') כתרומת גורן מה תרומה מן הגמור אף כאן מן הגמור, מעתה לכשתאפה, לא הוקשה אלא למלאכה של עריסה, כלומר מה תרומה מן הגמור שבדגון אף כאן מן הגמור שבמלאכת עריסה, וודאי בן בתירא לא בא למעט שלא תהא ראויה לחלה עד שתעשה עוגות אלא לענין קבע נאמרה, ואעפ"י שאין הלכה כמותו, מכל מקום מדבריו נשמע לרבנן ואף לרבנן משעת נתינת מים ראויה לכך אבל לא הוקבעה עד שתתגלגל בחטים או טמטום בשעורים, ושאר המינין דינם כשעורים לענין זה, וכן היא שנויה שם בהדיא, ואם עשה עיסה מן החטים ומן השעורים שאלו שם אם הולכים בה אחר הגלגול או אחר הטמטום שהוא מוקדם לגלגול שהגלגול הוא כעין קטוף והטמטום הוא מיד שנתדבקו חלקין קצתם בקצתם שמתוך שעיסתו מתפזרת אין אדם יכול ללושה כל כך ותכף שנתדבקו חלקיה הוא מניחה ומכל מקום כתבו בתוספות שבזמן הזה אין

מפרישין ממנה עד שעת גלגול, וממה שאמרו בתלמוד המערב בראשון של ביצה (ה"ח) הלש עיסה ביום טוב מפריש חלתה ביום טוב לשה מערב יום טוב ושכח טוב ושכח להפריש חלתה אסור לטלטלה ואין צריך לומר ליטול הימנה עירס לא אמרו אלא לש הא עירס לא בתמיהה תפתר בעיסה טמאה שאינו מפריש אלא בסוף, ר"ל משתתגלגל או תטמטם, דאמר ר' יוסה בדין היה בעיסה טהורה שלא תפריש אלא בסוף אלא תקנה תקנו שיפרישוה תחלה, ר"ל משעת נתינת מים, שלא תטמא העיסה, כלומר שמא יארענה טומאה קודם גלגול ואם כן בזמן הזה שכל העיסות טמאות אין מפרישין עד שתתגלגל בחטים או תטמטם בשעורים.

משנה ו

המשנה החמשית והכונה בה לבאר ענין החלק החמשי והוא שאמר חמשת רבעים וכו' כבר ביארנו במסכת עירובין (פ"ג א') פרק שתוף ובפסחים פרק אלו עוברין (מ"ח א') ששיעור חלה הוא מ"ג ביצים וחומש ביצה וכו' ואיני צריך לכתוב פירושה בכמה מקומות אלא תבדק באחד ממקומות אלו עד שיתבאר לך ענין זה משם בעיסת מדבר ומה שהוסיפו על המדות בירושלם ומה שהוסיפו עליהן בצפרי ועל חשבון מדת צפרי אמרו במשנה זו שחמשת רבעים קמח חייבים בחלה ולא שנו בה ועוד שאין צריך בכך כמו שכתבנו שם ויש גורסין ועוד על הדרך שפירשנו שם וצריך שתדע ששיעור זה אין בו חלוק בין חטים לשאר מינים ולא בין יפות שבמין לרעות שבמין ומה שאמרו בפרק אלו עוברין (שם) בחטים כך ובשעורים כך וכן הא במעלייתא הא בחשיכתא, אין הלכה כן אלא כסתם משנה זו שלא חלקה ביניהם כלל, ולימד עוד במשנה זו שחמשת רבעים אלו הן ושאורן וסובנן ומורסנן ופירוש שאורן השאור שבו העיסה מתחמצת וסובנן הוא הקמח שניטלה הדראתו ונקרא בלשון לע"ז פלויישו"ל, ומורסן הוא אותו ששורין אותו לתרנגולין ונקרא בלשון לע"ז ברי"ן, וקיבר אינו ממין זה אלא כל פת שאינו נקי מאי זה מין שיהיה קרוי קיבר והוא הפך פת נקיה וכמו שאמרו שלא תהא אתה אוכל פת נקיה והוא אוכל פת קיבר וכן למעלה נקי וקיבר אין מצטרפין, ופירושו הוא פת שלא נתרקד, ונשוב לדברינו והוא שאמר הן ושאורן וסובנן ומורסנן ר"ל שהכל מצטרף לשיעור חמשת הרבעים הואיל ולא ניטלו מתוכן, אבל אם נטל מורסנן מתוכן וחזר לתוכן אינו מצטרף וזהו שאמרו בתלמוד המערב דרך עיסה שאנו, וכל שניטל מורסנה מתוכה אין דרך עיס להחזירו לשם אבל בשלא ניטל מתוכה דרך עיסה הוא ללושו עם הכל וכמו שאמרו בפרק כלל גדול (שבת ע"ו ב') שכן עני אוכל פתו בלוסה, ומכל מקום זה שביארנו שכל שחזר לתוכן פטורים פירושו בשאם לא חזר לא היו נשארים שם חמשת רבעים ואין

המורסן מצטרף אחר שניטל משם וחזר אבל אם יש שם חמשת רבעים בלא המורסן אעפ"י שניטל וחזר חייבים כל שהוא ראוי לאכילה עד שהרועים אוכלים ממנה.
זהו ביאור המשנה ופסק שלה ולא נתחדש עליה בתוספתא ובתלמוד המערב דבר שלא ביארנוהו.

משנה ז

המשנה הששית והכונה בה בביאור החלק הששי והוא שאמר שיעור חלה וכו' ודבר ידוע שהחלה אין לה שיעור מן התורה אלא שחכמים נתנו בו שיעור זה הנזכר במשנה זו והוא אחד מעשרים וארבעה בעיסה שכך שיערו חכמים שהוא דבר הראוי ליתן בשיעור הראוי לחלה וכל שכן בשיעור יתר מזה וכתיב (דברים י"ח ד') תתן לו דבר הראוי לידי נתינה, ופירש שדבר זה בעושה עיסה לעצמו או למשתה בנו אבל נחתום העושה למכור בשוק אחד ממ"ח ופרשו הטעם בתלמוד המערב שסתם הדברים בעל הבית עיסתו מועטת ואין נתינתו ראויה אלא באחד מכ"ד אבל העושה למכור סתמו עיסתו מרובה ואחד ממ"ח שבו דבר הראוי ליתן הוא ומכל מקום אף בנחתום שעשה עיסה מועטת כן שלא תחלוק בנחתום שהרי אף בעל הבית העושה למשתה בנו ודאי עיסתו מרובה ואעפ"י כן שיעורו באחד מכ"ד, וכן נתנו בו טעם אחר שמצות חלה מסורה לאשה והאשה עינה רע כשאומרין לה אחד מכ"ד ולואי שתוציא אחד ממ"ח ומכל מקום בדיעבד אין השיעור מעכב.
נטמאת העיסה שיעורו באחד ממ"ח אף לבעל הבית שהרי אינה ראויה אלא להסקה ואין מרבין בה כדי להסקה במה דברים אמורים בנטמאת באונס או בשגגה אבל אם נטמאת במזיד אחד מכ"ד שלא יהא חוטא נשכר, וכתבו בתוספות שבזמן שהעיסות כלן טמאות אינו נוטל אלא אחד ממ"ח, ואיני מבין בחלת כהן מיהא מפני מה אין צריך להפריש כדי נתינה, ושמא הואיל וחלת כהן אינה עקר כמו שיתבאר הקלו בה.
זהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא ולא נתחדש בתלמוד המערב ובתוספתא דבר שלא ביארנוהו.

משנה ח

המשנה השביעית והכונה בה לבאר ענין החלק השביעי והוא שאמר ר' אליעזר אומר חלה ניטלת מן הטהור על הטמא כיצד עיסה טהורה וטמאה נוטל כדי חלתה מעיסה שלא הורמה חלתה נותן פחות מכביצה באמצע כדי שיטול מן המוקף וחכמים אוסרין ר"ל שלא ליטול מן הטהור על הטמא ומכל מקום מודים הם בחיוב נטילה מן המוקף וכבר ביארנו ענין משנה זו בפרק ראשון במשנה שביעית.

ונשלם הפרק תהלה לא-ל

פרק ג

משנה א

פרק שלישי בעזרת הצור

אוכלין עראי כבר ביארנו בפתיחת המסכתא על החלק הרביעי והחמישי שבה שהם מתבארים בפרק שלישי, ר"ל בענין החלק הרביעי ענין איסור אכילת החלה עצמה או איסור אכילת הלחם קודם שניטל חלתה וענין דמועה והחיוב או הפטור הבא מצד הבעלים ור"ל בחלק החמשי ענין התערבות הפטור בחייב מצד המינין או מצד שזו ניטלה חלתה וזו לא ניטלה ואלו החלקים יתבאר רוב ענינם בפרק זה ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לארבעה חלקים, הראשון מאימתי תיאסר אף באכילת עראי עד שתנטל חלתה וחיוב אכילת החלה ודין דימועה ונתגלגל בזה החלק זמן נטילתה שכבר התבאר בפרק שני (מ"ד), השני החיוב או הפטור הבא מצד הבעלים, השלישי החיוב או הפטור הבא מצד התערבות המינים, הרביעי דין התערובת הבא מצד השאור, זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו בו דברים שלא מן הכונה כענין סוגיית התלמוד על הדרך שקדם וכמו שיתבאר.

והמשנה הראשונה ממנו אמנם יסוד ענינה בביאור ענין החלק הראשון והוא שאמר אוכלין עראי מן העיסה עד שתתגלגל בחטים או שתטמטם בשעורים ואעפ"י שמשעת נתינת מים נתחייבה בחלה מכל מקום לא הוקבעה ליאסר באכילת עראי עד שיעור גלגול וטמטום כמו שביארנו למעלה (פ"ב מ"ד) והגלגול בעיסה כמרוח בתבואה, גלגלה בחטים וטמטמה בשעורים האוכל ממנה חייב מיתה ר"ל מן הלחם העשוי ממנה קודם הפרשת חלה ואפילו אכילת עראי מפני שהוא טבל והאוכל טבל חייב מיתה בידי שמים והוא הדין שהאוכל חלה במיתה שהרי דינה כדין תרומה לכל דבר.

כיון שהיא נותנת מים מגבהת חלתה ובלבד שלא יהא שם חמשת רבעים קמח כלומר כיון שנתנה מים בקמח והתחילה לבלול המים והעיסה היא יכולה להגביהו חלתה אעפ"י שלא נתערב כל הקמח במים אלא שנשאר ממנו בעריבה שלא נילוש ולא נתערב, ובלבד שלא יהא באותו הקמח שלא נתערב שיעור חמשת רבעים שהוא שיעור חלה שמאחר שאין שם שיעור חלה נגרר הוא אחר מה שנילוש ואפילו לא היה בנילוש כדי חלה הואיל ומכל מקום התחילה ללוש ואין בקמח הנשאר כדי חלה נדון בנילוש, ויש מפרשים דוקה בשיש בנילוש כדי חלה ואעפ"י כן כל שעיסתה מרובה עד שיש בקמח הנשאר כדי חלה גם כן אין אותו הקמח נפטר בשל זו, ויש גורסין ובלבד שיהא שם חמשת רבעים ור"ל בנילוש ואין קפדים בנשאר כמה שיהיה, ומכל מקום עקר הדברים

בענין לגרוס ובלבד שלא יהא וכשיטה אמצעית שכתבנו ולעולם אינה מגבהת חלתה עד שתולש כל העיסה שיעור חלה, ואם ניטלה חלתה קודם לישת חמשת רבעים אינה כלום, אבל כשנילוש ממנה חמשת רבעים רואין את הקמח הנשאר ואם יש בו שיעור חלה לא נפטרה בראשונה ואם אין שם שיעור חלה הרי היא בטלה אצל האחרת, שהרי אף כשנילושה הם מביאות קמח ועורכות עיסתן עליו ואותו קמח לא הורמה חלתו, וודאי אם יש בו חמשת רבעים כגון שהיתה עיסתה מרובה כל כך שהיא צריכה להביא חמשת רבעים לצרך עריכה אעפ"י שמתחלקת לכמה פתיתין הסל או התנור מצרפן להחמיר והוא שאמרו בתוספתא (פ"א ה"ו) כהן ששייר קמח לעיסתו וכן האשה ששיירה קמח לעיסתה והקמח והשאור והקרץ- פי' פתיתי עיסה שאינן מודבקין בעיסה כלן מצטרפים לחמשת רבעים לאסור את העיסה, והקמח פירושו אותו שנותן בשעת עריכה, ומכל מקום פירשו בתלמוד המערב שאף זו יש לה תיקון בשתתנה בשעת הרמתה ותאמר הרי זו חלה על העיסה ועל השאור שנתערב בה ועל הקמח שנשתייר בה ועל הקרץ שניתן תחתיה ולכשתעשה כלה גוש אחד תיקדש זו בידה לשם חלה ואחר שהתנת כן הכל פטור באותה חלה אחר שהיא בעין בשעה שנצטרף הכל שאם הוטלה לאור קודם שיצטרף אינה פוטרת הבא אחר מכן, ומתוך כך מזהירין בתוספות שבזמן שהנשים עושות עיסה מרובה שכשהן פותתות עיסותיהן לככרים צריכות להביא קמח בכדי שיעור חלה לעריכת כלם וכבר הרימו חלתן קודם פתיתת העיסה צריך שיתנו בשעת הרמתן תנאי זה שהזכרנו ושלא יטילו החלה באור עד סוף כל העריכה, ומכל מקום עקר הענין שלא תיטול עד שתתגלגל שהיא שעת החיוב הגמור כמו שיתבאר במשנה הסמוכה לזו, ומה שאמרו שמשעת נתינת המים מגבהת חלתה פירושו שרשאה לעשות כן ושיש עליה שם חלה בכך, ומכל מקום יש מפרשים שראוי לה לעשות כן מחשש טומאה העתידה וכן נראה מתלמוד המערב (ביצה פ"א ה"ח), ובזמן הזה מיהא שכל עיסותנו טמאות אין ראוי לו ליטול עד סוף לישה שהיא שעת הגלגול.

משנה ב

נדמעה עיסתה עד שלא גלגלה ר"ל שנתערב בה עיסה של תרומה פטורה שהמדומע פטור מן החלה, הא משגלגלה חייבת שהגלגול קובע שם חלה עד שנאסרו בו באכילת עראי ומאחר שבא לכלל חיוב הקובעה אין הדמוע מפקיעו, נולד לה ספק טומאה עד שלא גלגלה יעשנה בטומאה אם ירצה שהרי עדין לא באה לכלל חיוב גמור וחולין הן ומותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל ושורפה חלתה הא אם נולד לה אחר שגלגלה תגמר בטהרה ותהא חלתה תלויה לא נאכלת ולא נשרפת.

משנה ג

הקדישה עיסתה עד שלא גלגלה ואחר כך פדאתה וגלגלה חייבת בחלה וכן הדין בהקדישה אחר שנתגלגלה וחזרה ופדאתה שהרי בשני אלו בשעת הגלגול נתחייבה אבל אם הקדישה קודם שתתגלגל ונתגלגלה ביד הגזבר ואחר כך פדאה פטורה שהרי בשעת החיוב נמצאת היא פטורה שההקדש פטור מן החלה שנאמר (במדבר ט"ו י"ט) תרימו תרומה ודרשו בספרי את שהמורם קודש והשאר חולין יצא זה שזה וזה קדש, ודין זה שהוזכר כאן הוא הדין בהפקר שאם הפקיר עיסתו קודם שתתגלגל וזכה בה וגלגלה שלא בתורת זכייה אלא שהניחה מופקרת וחזר זה וזכה בה פטורה.

משנה ד

וכן המקדיש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות ופדאן ואחר כך באן לעונת המעשרות או שהקדישן אחר שבאו לעונת המעשרות ונגמרו ביד גזבר ואחר כך פדאן פטורין שהרי בשעת החיוב פטורין היו. זהו ביאור המשנה ופסק שלה ולא נתחדש עליה בתוספתא ובתלמוד המערב דבר שלא ביארנוהו.

משנה ה

המשנה השניה והכונה בה בענין החלק השני, והוא שאמרו נכרי שנתן לישראל וכו' פירוש הדבר ידוע שעיסת נכרים אעפ"י שגלגלה ישראל פטורה מן החלה ואין תורמין ממנה, ואעפ"י שידנו תקפה עליו ואעפ"י שאחר שנתגלגלה נתנה לו שנאמר (במדבר ט"ו כ') עריסותיכם, ולא של גוים, אעפ"י שנתגלגלה ביד ישראל שאין גלגול ישראל מחייב בשל גוים אחר שהעיסה שלו עדין, ומתוך כך נכרי שנתן קמח לישראל לעשות לו עיסה ר"ל לגוי פטורה אעפ"י שיש בה שיעור ושנתגלגלה ביד ישראל ואף בנכרי שידנו תקפה עליו אבל אם נתנה לו במתנה הרי היא כשל ישראל וחייבת, ולא סוף דבר בשנתנה לו בקמח אלא אפילו נתנה לו משעת נתינת מים ואילך שאעפ"י שנתן בה מים ברשות הגוי הואיל ולא נתגלגלה בידו הרי בשעת החיוב היתה של ישראל וחייבת, ואעפ"י שמשעת נתינת מים נראית לחלה מכל מקום אין זה חיוב הגמור שיקבענה ליאסר לאכילת עראי ושעת הגלגול היא היא שעת חיוב הגמור והרי אותה שעה של ישראל היתה, הא אם נתנה לו משגלגלה פטורה שהרי בשעת החיוב של נכרי היתה, ומה שאמרו בתלמוד המערב פרק שני (הלכה א') קמחים ובצקות שמצאו ישראל בשעה שנכנסו לארץ חייבין היו בחלה פירושה בבצק שאינו מגולגל שבשעה שנתערב הקמח במים נקרא בצק, והקשו בתלמוד המערב (בפרקין הלכה ד') ומה בינה לעיסת ארנונא שחייבת ועיסת ארנונא של גוי היא שהרי עיסת ארנונא היא עיסה שעושין אותה לחיילותיו של מלך העוברים ממקום למקום ומזונותיהם מוטלין על בני העיר כמו שהכרענו בראשון של

פסחים (ו' א'), ותירץ תמן ברשות ישראל שמא ימלך הגוי שלא ליטלה שפעמים היו מתפשרים עמהם בדמים ברם הכא לדעתו של גוי היא תלויה.
ואתה צריך לברר כאן גוי שגלגל בעיסה של ישראל אם פוטר אם לאו, ויש אומרים שגלגול הגוי פוטר וממה ששאלוה במנחות פרק ר' ישמעאל (דף ס"ז ע"א) והעלו בה שלדעת האומר מירוח גוי פוטר במעשר גלגול גוי פוטר בחלה וכבר פסקנו שמירוח גוי פטור ואעפ"י שנראה לפרשה שם בשהיתה של נכרי בשעה שגלגלה ואחר כך נתנה או מכרה לישראל או שנתגייר אחר כן, אין נראה כן שאם כן האיך נסתפקו בה שם והרי זו משנה שלימה היא כמו שהתבאר במשנה זו ועוד שהרי אמרו שם לדעת האומר מירוח גוי אינו פוטר שהטעם בזה מגזרת בעלי כיסין ר"ל עשירים שיש להם תבואה הרבה ויערימו להמריחן לגוי כדי לפטרן ממעשר אלא כשאמרו מירוח הגוי פוטר אף בשל ישראל היא, ומכל מקום עקר הדברים שלא נאמרה שם אלא שגלגלה כשהיא שלו ונתנה או מכרה אחר כן לישראל ומשנתנו היא שנסתפקה לו אם נשנית לדברי הכל ולומר שאף לדעת האומר מירוח גוי אינו פוטר במעשר גלגול גוי מיהא יהא פוטר בחלה או שמא דוקא ר' יוסי קתני לה דפטר במירוח גוי, והעלו בה דר' יוסי היא והלכה כמותו בין במירוח בין בגלגול, אבל כל שהעיסה של ישראל אין גלגול גוי פוטרתה כלל וכשם שאין גלגול ישראל מחייב בשל גוי כך אין גלגול גוי פוטר בשל ישראל ומה שאמרו שם גזרה משום בעלי כיסין פירושו שיקנו תבואתם לגוים וימרחוה בשלהם ואחר כך יחזירוה להם, ואף סוגיא הנאמרת שם כלה מעידה לנו שלא נאמרה אלא בגוי בשלו שהרי הקשו שם ממה שאמרו גוי שהפריש פטר חמור וחלה מודיעין אותו שהוא פטור חלתו נאכלת לזרים ופטר חמור גוזז ועובד בו אבל תרומתו אסורה ועוד הקשו ממה שאמרו חלת גוי בארץ ותרומתו בחוצה לארץ מודיעין אותו שהוא פטור חלתו נאכלת לזרים ותרומתו אינה מדמעת הא תרומתו בארץ אסורה ומדמעת אלמא כלם בשל עצמו נאמרו אבל גלגולו בשלנו אינו פוטר כלל, וכן כתבוה גדולי הפוסקים (הרי"ף) בהדיא בתשובת שאלה, ואף מגדולי זקנינו וקדמונינו שבנרבונאה שאלוה לקצת גאוני ספרד ונתבררה כן מביניהם, ואף בתוספתא של מסכתא זו (פ"א ה"ב) שנינו מלאי של ישראל ופועלים גוים עושים בתוכה חייבת בחלה מלאי של גוים ופועלים של ישראל עושין בתוכה פטורה.
ונשוב לענין משנתנו והוא שאמר העושה עיסה עם הנכרי אם בשל ישראל כשיעור פטורה מן החלה ואף המפרש בעיסת ארנונא שמשותפת בין גוי לישראל וחייבת אעפ"י שאין בחלקו של ישראל כשיעור, בזו לא מן הדין אלא מתוך שאין לה קול יש חשש

לטעות ולומר שאף בשיש בחלקו של ישראל כשיעור פטורה ומשנתנו שאמרה פטורה ר"ל פטורה מן הדין, ומכל מקום לדעתנו פטורה לגמרי ועיסת ארנונא פירושה שעשאוה לחיל המלך ועל הדרך שביארנו למעלה הא יש בחלקו של ישראל כשיעור ודאי חייבת. וצריך אתה לברר במשנה זו אם היו שנים ישראלים משתתפים בה ואין בחלק אחד מהם כשיעור האיך דנין בה, ודבר זה מתברר במסכת חולין פרק ראשית (דף קל"ה ע"ב) והוא שלדעת קצת עיסה של שני שותפין אפילו ישראלים אפילו יש בכל אחת מהן כשיעור פטורה מן התורה וכל שכן בשתוף ישראל וגוי ומשנתינו שחייבה אף בשותפות גוי דוקא מדברי סופרים ומכאן ראיה ממה שנאמר בפרק ראשית הגז (שם קל"ה א') שבהמת השותפין פטורה מראשית הגז והוא הדין בתרומה וחלה כמו שהתבאר שם, ואמרו שם (קל"ו ב') האידנא נהוג עלמא כתלתא סבי וחד מינייהו כר' אלעי בראשית הגז ואם כן אף בתרומה ומתנות וחלה כן, ומכל מקום עקר הדברים שלא אמרו נהוג עלמא כר' אלעי בראשית הגז לפטור בהמת השותפין מראשית הגז אלא להפקיע דין ראשית הגז מחוצה לארץ אבל בהמת השותפין כל שיש בחלק כל אחד מהם כשיעור כגון שהן עשר צאן משותפות שהרי חמש צאן עשויות חייבות בראשית הגז אף אלו חייבות בראשית הגז, ומכל מקום בחלה אעפ"י שאין בחלקו של אחד מהן כשיעור חייבת כל שלא עשאוה לחלק כמו שיתבאר ובתוספתא נאמרה אפילו בהרבה שותפין כל שיש כזית לכל אחד ואחד ויש בין כלם שיעור חלה והראיה שהרי בפרק ראשית הגז (קל"ה ב') מיעטו שותפות גוי במה שחייבו בשותפות ישראל וודאי לא מיעטו שותפות גוי אלא שאין בחלק ישראל כשיעור ועליה חייבו בשותפות של ישראל ויש חולקין לומר שאף בשותפות ישראל כל שאין בחלק אחד מהם כשיעור פטורה ואין זה כלום.

משנה ו

ונשוב לענין משנתנו והוא שאמר גר שנתגייר והיתה לו עיסה אם נעשית עד שלא נתגייר ר"ל שנתגלגלה בחטים או נטמטמה בשעורים פטורה משנתגייר חייבת ואם ספק חייבת אלא שאינה חלה ודאית להתחייב באכילתה חומש אם אכלה בשוגג או מיתה בידי שמים אם אכלה במזיד ור' עקיבא אומר שאין הדבר תלוי בגלגול אלא בקרימה בתנור ר"ל שאם נתגייר קודם שיקרמו פניה בתנור חייבת כל שתהא קלפה נכרת בה, מפני שהוא סובר שזמן הפרשת חלה בכל עיסה בקרימה הוא כמו שאמרו בהדיא בספרי (על במדבר ט"ו כ"א) אין מפרישין עד שתגמר מלאכתה אי זהו גמר מלאכתה קרימתה בתנור דברי ר' עקיבא, ואין הלכה כר' עקיבא אלא הכל הולך אחר הגלגול.

זהו ביאור המשנה ופסק שלה, ונתחדש עליה בירושלמי שגר שנתגייר והיתה לו פרה נשחטת עד שלא נתגייר פטור ממתנות ואם משנתגייר חייב ואם ספק פטור והקשו בה תמן את אמר ספק פטור והכא את אמר ספק חייב והשיבו חלה טבל והוא בעון מיתה פרה המוציא מחברו עליו הראיה.

ועוד אמרו שם שני גוים שעשו שני קבין וחלקו והוא שלא נשאר לאחד מהם שיעור חלה ונתגיירו והוסיפו זה על שלו וזה על שלו חייבים שלא היתה להם שעת חובה ונפטרו, שאעפ"י שהיתה שם שיעור חלה בין שניהם מכל מקום לא היו הם בני חיוב.

שני ישראלים שעשו שני קבין וחלקו והוסיפו זה על שלו וזה על שלו פטורין שכבר היתה להם שעת חובה הואיל ובין שניהם היה שיעור חלה ונפטרו הואיל ועשאוה לחלק.

ישראל וגוי שעשו שני קבין וחלקו ונתגייר הגוי והוסיפו זה עלי שלו וזה על שלו חלקו של ישראל חייב חלקו של גוי מהו, כלום חלקו של ישראל חייב אלא מחמת חלקו של גוי, חלקו של ישראל חייב חלקו של גוי פטור, ואנו רגילים לקרותה בתמיהה, וכן כתבוה גדולי המפרשים (הראב"ד בהשגות הלכות ביכורים פ"ז ה"י), כלומר שהרי בעוד שאינה משותפת עם הגוי לא היתה של ישראל חייבת אחר שאין בחלקו שיעור חלה אלא אף זו פטורה. ויש גורסין אותה (כ"ה דעת הרמב"ם שם) בניחותא של ישראל חייבת ושל נכרי פטורה, וגדולי המפרשים פוסקים בכלם שהיא חייבת ואפילו בשני ישראלים שאעפ"י שעשאוה לחלק כל שחלק והוסיף על שלו כדי שיעור חייב שאין דחוי אצל מצות, ואין זה אלא כעושה עיסתו קבין והשיכן או צרפן בסל שהן חייבין.

ובתוספתא (פ"ב ה"ז) אמרו שחלת הגוי מודיעין אותו שאינו חייב ונאכלת לזר.

משנה ז

המשנה השלישית והכונה בה בביאור החלק השלישי והוא שאמר העושה עיסה מן החטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח, צריך אתה לפרש אעפ"י שאין בדגן כשיעור, וממה שאמרו במשנה אחרונה הנוטל שאור מעיסת חטין ונותן לתוך עיסת האורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה, ושאור ודאי סתמא אין בו שיעור חלה, ואם תפרשה בעיסה מרובה הרבה עד שהשאור המחמיצה צריך בכשיעור, אינו כן שהרי אמרו עליה בתלמוד המערב (בפרקין ה"ה) מתניתא פליגא אדרבן שמעון בן גמליאל דאמר לעולם אינה חייבת בחלה עד שיהא בה דגן כשיעור, וכן אתה למד לפי דרכך שחיובה אעפ"י שהאורז מרובה, ואעפ"י שבתלמוד המערב הזכירוה במחלקת וכמו שאמרו שם ר' אילא אמר עד שיהא רובה דגן וטעמה דגן ורב הונא אמר טעמה דגן אעפ"י שאין רובה דגן, כבר העלו שם כרב הונא, ומה שהקשו

לו ממה שאמרו עירב בה שאר מינין עד שיהא רובה דגן וטעמה דגן, פתר לה בשאר מינין, וכן שבזבחים (ע"ח ב') פרק התערבות בסוגיית דם שנתערב במים הקשו ממשנה זו והעלו בה אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה ואע"ג דרובה אורז, ומעתה תדע שגדולי המחברים (רמב"ם הלכות ביכורים פ"ז הי"א) פסקו כמשנה זו לומר שכל שיש בה טעם דגן אעפ"י שהאורז מרובה ושאין בה שיעור דגן חייבת בחלה והדברים מתמיהים שאם כן נמצא האורז מצטרף עם החטים להשלמת שיעור אלא ודאי נראה לפסוק כר' שמעון בן גמליאל שבתלמוד המערב דדוקא בשיש בה כשיעור, וכן פסקוה גדולי המפרשים (הראב"ד בהשגות שם), ומכל מקום אף לדעת ראשון יש מפרשים דוקא באורז עם חטים ומפני שהאורז נגרר אחר החטים וכמו שאמרו בתלמוד המערב שבפרק ראשון (ה"א) אמר ר' הילא בשם ריש לקיש לא שנינו אלא העושה עסה מן החטים ומן האורז אין לך נגרר אחר החטים אלא אורז, וזהו שאמרו שם בפרק זה (ה"ה) פתר לה בשאר מינין כמו שכתבנו ר"ל שאם עירב אורז עם שאר המינין חוץ מחטים וכן החטים עם שאר מינים הפטורים מחלה פטור אלא אם כן בטעם דגן ושיעור חלה ורובו דגן שאעפ"י שיש בו שיעור כל שטעמו או רובו משאר מינין הפטורין נתבטל החייב בפטור, ויש חולקין ברובה דגן, שכל שיש בה טעם ושיעור אינו מתבטל, אלא שמכל מקום לחיוב תורה נראה כדעת ראשון דהא חד בתרי בטיל.

ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח בזו ודאי אעפ"י שאין בו שיעור חלה הואיל וטעמו דגן ורובו דגן עד שמכאן למדו בפרק התערבות (זבחים ע"ח ב') דנותן טעם ברוב אסור מן התורה, ויש אומרים אעפ"י שאין רובו דגן שהכל הולך אחר הטעם ואפילו בשאין שם דגן כזית בכדי אכילת פרס, ומכל מקום נראה עקר דוקא בשיש שם דגן כזית בכדי אכילת פרס וכן הסכימו בה גדולי הדור (הרשב"א), ומכל מקום בתוספתא (פ"ב ה"א) ראיתי שחלק רבן שמעון בן גמליאל אף בפסח והוא שאמרו שם העושה עיסה מן החטים ומן האורז רבן שמעון בן גמליאל אומר אינה חייבת בחלה עד שיהא בדגן כשיעור ואין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח עד שיהא בה דגן כשיעור, ואין אני מבין פסח זה על שום מה ומה ענין שיעור חלה ליציאת חובה של מצה, אלא שנראה שכונתו לומר שיהא רובה דגן וטעמה דגן.

זהו ביאור המשגה ולא נתחדש עליה בתוספתא ובתלמוד המערב דבר שלא בארנוהו.

משנה ח

המשנה הרביעית והכונה בה בביאור החלק הרביעי והוא שאמר הנוטל שאור מעיסה שלא הורמה חלתה ונותן לתוך עיסה שהורמה חלתה אם יש לו פרנסה ממקום אחר

נוטל לפי חשבון ואם אין לו פרנסה ממקום אחר מוציא חלה אחת על הכל פי' עיסה זו שנטל השאור ממנה היה בה שיעור חלה ולא הורמה חלתה ונטל ממנה קודם הרמת חלתה שאור לחמץ (בו) עיסה זו האחרת שכבר הורמה חלתה והרי נמצא שאותו שאור שהתערב בזו היה חייב בחלה ולפיכך צריך להפריש עליו ממקום המחוייב בחלה לפיכך אם יש לו פרנסה וכו', ושמא תאמר יפריש מאותה עיסה שנטל השאור ממנה לשמה ולשם השאור הנטל ממנה, ואם מפני שאין השאור בעין שיקפנו לה יקיף כל העיסה שהשאור בתוכה או שיטול שלא מן המוקף דהואיל ובדיעבד אין הקפה מעכבת במקום הדחק מותר, אפשר שאבדה או נאכלה או שמא כבר הרים חלתה ולא לשם השאור הנטל ממנה, והלכך אנו צריכים לתקנה זו הנזכרת כאן והוא שאם יש לו פרנסה ממקום אחר ר"ל שיש לו עיסה ממקום אחר החייבת בחלה יוציא ממנה לשם שאור זה לפי חשבון השאור ר"ל אחד מכ"ד שבשאור, ושמא תאמר והלא השאור הזה בטל במיעוטו מן התורה בתוך העיסה שהורמה חלתה ונפטר מן החלה בדין תורה והאיך הוא מפריש עליו מן העיסה המחוייב לגמרי והרי הוא מן החיוב על הפטור, פירשוה בתוספות לדעת האומר טעם כעקר דאורייתא, או שיש שם כזית שאור בכדי אכילת פרס, ואם אין לו עיסה ממקום אחר מוציא מעיסה זו שנתערב בה השאור אחד מכ"ד כנגד כלה, אעפ"י שהעיסה היתה פטורה, כדי שיהא בשיעור נטילתה אחד מכ"ד כנגד השאור גם כן, ומכל מקום בתוספתא (פ"ב ה"ב) הביאו תקון אחר והוא, שמביא קמח ממקום אחר ומצרפו לחמשת רבעים, עם השאור ויש כאן שיעור חמשת רבעים בחיוב, ואעפ"י שהעסה הפטורה מפסקת הרי אמרו בפרק רביעי (מ"ג) דבר שנטלה חלתו באמצע מצטרפין שכבר נתחייב בחלה כמו שנבאר.

וצריך אתה לברר במשנה זו אם נטל שאור מעיסה שהורמה חלתה ונתן לתוך עיסה שלא הורמה חלתה כיצד הוא עושה, שהרי עכשו נמצא מפריש מן הפטור על החיוב, יש אומרים שנוטל חלה אחת על הכל ונמצא שיעור אחד מכ"ד שכנגד השאור לשאור ואחד מכ"ד שבעיסה לעיסה, ומכל מקום לכתחלה צריך להזהר בדבר זה, ודברים אלו כלם בחלת הארץ אבל בחלת חוצה לארץ שאין המנהג ליטול אחד מכ"ד אלא כל שהוא כשנטל שאור מעיסה שלא הורמה חלתה ונתן לעיסה שהורמה חלתה אפילו יש לו פרנסה ממקום אחר אינו צריך להביא ולא ליטול חלה על הכל אלא נוטל ממנה חלת האור כל שהוא, ואם נטל שאור מעיסה שהורמה חלתה ונתן לתוך עיסה שלא הורמה חלתה אף זו נוטל כל שהוא לחלת האור ודיו, ויש אומרים שצריך לומר כשיטול הרי זו חלה לשם העיסה חוץ מן השאור הפטור שבו וכעין מה שאמרו בתוספתא (פ"ב ה"ד)

קמח טמא שנתערב עם קמח טהור ואין בטמא כשיעור כשהוא נוטל אומר הרי זו חלה חוץ מן הטמא שבו, ולמדת לפי דרכך שהשאור שהורמה חלתו אינו מפקיעה מדין חלה ואינו דומה למדומע שפוטר כל שנדמעה עד שלא גלגלה, שהתרומה והחלה פוטרין תערובתן לגמרי ואינן בטלין אגב עיסה אחרת מה שאינו כן בעיסה שלא הורמה חלתה ולא בשאר מינין הפטורין מן החלה וכדתנן (לקמן בסוף פירקין) הנוטל שאור מעיסת חטים ונתן לתוך עיסת האורז אם יש בה טעם דגן חייבת על הדרך שביארנו.

משנה ט

כיוצא בו זיתי מסיק שנתערבו עם זיתי נקוף או ענבי בציר עם ענבי עוללות פי' זיתי מסיק הם סתם זיתים והם הנלקטים במצות בעל הקרקע והיא הנקראת מסיקה כמו שביארנו בכמה מקומות שלקיטת הזיתים נקראת בלשון מסיקה, וזיתי נקוף הם הנשארים אחר לקיטת בעל הקרקע ובאים עניים ונוטלים אותם ונקראים זיתי נקוף על שם שהוא דבר מועט ומענין מה שכתוב (ישעיה י"ב ו') כנקף זית שנים שלשה גרגרים בראש אמיר, וכן ענבי בציר הם הענבים הנלקטים במצות בעל הבית שלקיטת הענבים נקראת בצירה כמו שביארנו בכמה מקומות, וענבי עוללות הם הנשארים לעניים, והדבר ידוע שזיתי נקוף וענבי עוללות פטורין מן המעשרות, וכשנתערבו עם זיתי מסיק וענבי בציר שהם חייבים במעשרות אם יש לו מצד אחר זיתי מסיק או ענבי בציר מוציא מהם תרומה ומעשרות על שם אלו המעורבות לפי חשבון הראוי ליטול עליהם, ואם לאו יוציא מן המעורב לפי חשבון הכל כדי שיבא שיעור הראוי למחוייבות כראוי להן, ודוקא בתרומה ותרומת מעשר שיש בהן עון מיתה אבל מעשר ראשון ומעשר שני אינו נוטל מן המעורב אלא לפי חשבון הראוי לזיתי מסיק או לענבי בציר שבהם.

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ולא נתחדש עליה ובתוספתא דבר שיהא לו מקום לענינים אלו.

משנה י

המשנה החמשית והכונה בה בענין החלק הרביעי והוא שאמר הנוטל שאור מעיסת חטים ר"ל שלא הופרשה חלתה ונתן לתוך עיסת האורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה ואם לאו פטורה וכבר ביארנו ענינה למעלה במשנה השלישית, ושאלו בה אם כן במה אמרו טבל אוסר בכל שהוא כלומר שהיה לנו לאסור הכל מצד הטבל שנתערב שם ותירץ שלא אמרו טבל אוסר בכל שהוא אלא במינו כגון של חטים בשל חטים או של שעורים בשל שעורים וכיוצא באלו אבל במין בשאינו מינו כגון חטים באורז בנותן טעם וכן הלכה כמו שביארנו במקומו.

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ומה שנתחדש עליה בתלמוד המערב כבר ביארנוהו למעלה.

ונשלם הפרק תהלה לא-ל

פרק ד

משנה א

פרק רביעי בעזרת הצור ובישועתו

שתי נשים וכו' זה הפרק יכלול קצת עניני החלק השני בענין החיוב או הפטור הבא מצד המקומות, וקצת החלק השלישי בענין חלוק העיסה ר"ל אי זה דבר עושה עיסה אחת כשתים אם מצד חלוק הבעלים אם מצד שאי זה דבר מפסיק ביניהם, וקצת החלק הרביעי בענין החיוב או הפטור הבא מצד הבעלים, והחלק הששי כלו, ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לארבעה חלקים. הראשון בענין חלוק עיסה אחת לשתים אם מצד חלוק הבעלים אם מצד היות אי זה דבר מפסיק בין העיסות ומעכב שלא יצטרפו. השני בנטל חלה בפחות מכשיעור מהו דינה. השלישי בישראל שהוא אריס לגוי, ובדין חלת הארץ וחוצה לארץ מה בין זו לזו, וכן המקומות שדינם בחלה אחת והמקומות שדינם בשתי חלות. הרביעי בענין קדושתה, זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו בו דברים שלא מן הכונה בקצת דינים שבמתנות כהונה ומקומות הראויים בהבאתם כענין סוגיית התלמוד על הדרך שקדם.

והמשנה הראשונה ממנו אמנם תבאר ענין החלק הראשון והוא שאמר, שתי נשים שעשו שתי קבין ר"ל שעשו עיסה אחת בשיעור חלה ותפש לשון שני קבין על דעת בית הלל שהיו אומרים (עדיות פ"א מ"ב) מקביים חלה, ומכל מקום הכונה בענין שלשו בין שתיהן עיסה אחת המחוייבת בחלה, ועל דעת פסק אתה מפרשה אף בחמשת רבעים ר"ל שלשו בין שתיהן חמשת רבעים ונגעו זו בזו אפילו הם ממין אחד פטורים ולא סוף דבר שאין הנגיעה מצרפתן אלא אין שום דבר מחייבתן לא נגיעה ולא השכה ולא צירוף סל, ולא עוד אלא אפילו לשו שתיהן כאחת הואיל ובשעת לישתן דעתן לחלק הרי הוא כמוחלק משעת לישה, ובתלמוד המערב אמרו בפרק ראשון (ה"ה) העושה עיסה על מנת לחלק בבצק פטור, ואעפ"י שבנחתום שעשה שאור לחלק ביארנו שם (המשנה החמישית) שחייב התם לא בדעתו הדבר תלוי אלא בדעת הלקוחות ושמא לא ימצא לקוחות וימלך ויעשנה עיסה, אבל נשים שנתנו לנחתום לעשות להם שאור הואיל ובדעתן הדבר תלוי ודעתן משעת עיסה לחלק פטורה, ויש אומרים אף באשה אחת הואיל וכונתה לחלקה ומכח תלמוד המערב כמו שכתבנו וכן כתבו גדולי המחברים (רמב"ם הל' ביכורים פ"ו

הי"ט) אלא שגדולי המפרשים (הראב"ד בהשגות שם) חולקים בה וכבר כתבנוה בפרק ראשון במשנה החמשית, ובזמן שהיא של אשה אחת מין במינו חייב שלא במינו פטור אעפ"י ששניהם מינים המחוייבים בחלה ור"ל בשלשן זו בפני עצמה וזו בפני עצמה והגיעתן זו בזו או השיכתן שאלו לשה את שתיהן כאחת ודאי כל חמשת המינין מצטרפין זה עם זה כמו שהתבאר (לעיל פ"א מ"א).

משנה ב

ופירש אחר כן אי זהו מין במינו ואמר שהחטין אין מצטרפות עם הכל אלא עם הכוסמין והשעורים מצטרפין עם הכל חוץ מן החטים ר"ל ואף עם הכוסמין ומה שאמרו (פסחים ל"ה א') כוסמין מין חטים פי' אף מין חטים כמו שביארנו, ור' יוחנן אומר שאר המינים ר"ל שבלת שועל ושיפון וכוסמין מצטרפין זה עם זה והלכה כדבריו.

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנו הלכה ובתלמוד המערב אמרו עליה סתם אשה אחת אינה מקפדת שתים מקפידות, אחת שהיא מקפדת עשאוה כשתים שתים שאינן מקפידות עשאום כאחת, ושאלו בה ואם סתם אשה אחת אינה מקפדת למה היא לשה בשני מקומות ותירץ בשאין לה מקום איכן ללוש, היה לה מקום איכן ללוש והיא לשה בשני מקומות מקפדת היא, נקי וקיבר מקפדת היא, שתי דיעות עשו אותן כשתי נשים.

משנה ג

המשנה השניה והכונה בה בענין החלק הראשון גם כן והוא שאמר, שני קבין ר"ל שיעור חלה שהוא מחולק לשתי עיסות וכשהוא בא להגיעם זו בזו כדי לצרפן לשיעור חלה הוא נותן עיסה של אורז או עיסה של תרומה ביניהן ומגיע את שלשתן זו בזו והרי הואיל ושל ארז או של תרומה ביניהן אין שתי העיסות המחוייבות נוגעות זו בזו אלא כל אחת מהן נוגעת בשל אורז או של תרומה שאינן מחויבות בחלה ומתוך כך אין מצטרפות הא אם נתן עיסה שהורמה חלתה באמצע הואיל ודבר המפסיק נתחייב כבר בחלה אינו הפסק ונגיעתן מצרפן.

משנה ד

קב חדש וקב ישן שנשכו זה בזה ר' ישמעאל אומר יטול מן האמצע ר"ל ממקום נשיכתם, וחכמים אוסרין ומפני שאין תורמין מן החדש על הישן או מן הישן על החדש והלכה כחכמים, ונטילה מן האמצע שאמר תנא קמא אינה אלא כל עסות שנצטרפו הן בנגיעה הן בנשיכה הן בסל יטול לאי זה צד שירצה והרי אמרו (כ"כ הרמב"ם הל' ביכורים פ"ה הט"ו) שהשכור והסומא מפרישין לכתחלה שאין בעיסה רע ויפה שנאמר בשבילו שיצטרך לכוין שלא לתרום מן הרעה על היפה.

זהו ביאור המשנה וכן הלכה, ובתלמוד המערב אמרו קב אורז אינו מצטרף קב תרומה אינו מצרף קב מדומע אינו מצרף, קב מין אחר מצרף ר"ל אעפ"י שאינו ממין המצטרף עמו הואיל והוא ממין הראוי לחלה, קב אשה אחרת מצרף קב שנטלה תרומתו מצרף, קב חלה אינו מצרף קב של הקדש מצרף ומה בין הקדש לחלה, הקדש ראוי לפדותו ולחייבו בחלה חלה אינה ראויה לפדותה ולחייבה חצי קב חטים וחצי קב שעורים וחצי קב כוסמין נוטל מן הכוסמין לפי מה שהן, ואף בתוספתא (פ"ב ה"ב) שנינו קב מכאן וקב מכאן וקב חטין באמצע הרי אלו מצטרפין, קב מכאן וקב מכאן וקב של אשה אחרת באמצע קב מכאן וקב מכאן וקב שניטלה חלתו באמצע מצטרפין, קב מכאן וקב מכאן וקב לגוי או לתרומה באמצע אין מצטרפין, קב מכאן וקב מכאן וקב אורז באמצע אין מצטרפין, קב חטין וקב אורז וקב שעורים וקב כוסמין מצטרפין, וכשהוא תורם תורם מכל אחת ואחת שאין תורמין ממין על שאינו מינו, חצי קב חטים וחצי קב שעורים וחצי קב כוסמין נוטלו מן הכוסמין, ופירשו אחרוני הרבנים בזו האחרונה בשהכוסמין באמצע שהם מצטרפין עם החטים והשעורים, וכן מה שאמרו קב חטים וקב שעורים מצטרפין דוקא בכוסמין באמצע, והילכך רישא דקאמר קב חטים וקב שעורים כל שיש קב שעורים באמצע מצטרפין לחייב החטים בלא השעורים והשעורים בלא החטים ותורם מכל אחד ואחד שאין תורמין ממין על שאינו מינו, והרי חטים אף עם הכוסמין אעפ"י שהם מין אחד לענין חלה מכל מקום כלאים זה בזה לענין זרעים, וכן הכוסמין עם השעורים וכמו ששנינו בראשון של כלאים (משנה א') החטים והזונן אינן כלאים זה בזה השעורים ושבלת שועל או הכוסמין והשיפון אינם כלאים זה בזה, וביאורם של אלו כל זוג וזוג מהם אחד עם בן זוגו הנזכר עמו אבל אחד מזוג זה עם אחר הנזכר בזוג האחר כלאים הם זה עם זה, וכמו שאמרו שם בתלמוד המערב כלהון זוגות זוגות, אבל סוף התוספתא שאין שם אלא חצי קב וצריך שיצטרפו שלשתן להשלמת השיעור הכוסמין שהם באמצע מצטרפין עם כל אחד מהן לענין חלה אבל לא החטים עם השעורים ואם כן נוטל מן הכוסמין לבד, ומכל מקום יש מפרשים דברישא אפילו היו השעורים באמצע כן, ואעפ"י שהחטים אין מצטרפין עם השעורים להיות נשיכתן או הגעתן מצרפתן הואיל והחטים מצטרפין עם הכוסמין לחלה ושעורים המפסיקין הם בתורת חלה אינן מעכבים והרי הוא כדבר שניטלה חלתו באמצע, והוא שאמרו בתלמוד המערב שבפרק זה (ה"ב) קב מין אחד, כגון שני קבי חטין או שני קבי שעורים, וממה שסמכו לו בתלמוד המערב בפרק זה לא אמר אלא קב חטין וקב שעורים וקב כוסמין הא קב חטים וקב שעורים וקב כוסמין באמצע לא בדא, חבריהון דרבנין בעו מה בין כוסמין באמצע לשעורים באמצע,

ר' כהן בשם רבנין אין החטים מצטרפין עם הכוסמין מפני שהו מינו כלומר שהרי לענין כלאים אינו מינו אלא אינו מצטרף לחלה אלא מפני שהוא דומה לו ומכיון שהוא רחוק ממנו אינו דומה לו, ולמדת ששני קבי חטין וקב שעורים באמצע אינו מפסיק.
המשנה השלישית והכונה בה לבאר ענין החלק השני והוא שאמר היה נוטל חלה מן הקב ר"ל שהוא פחות מכשיעור ר' עקיבא אומר חלה וחכמים אומרים אינה חלה והלכה כחכמים.

משנה ה

שני קבין שניטלה חלתן של קב זה בפני עצמו ושל קב זה בפני עצמו וחזר ועשאן עיסה אחת ר' עקיבא פוטר ומפני מה שאמר תחלה שהנוטל חלה מן הקב חלה היא והלכך כבר נפטרה וחכמים מחייבין ומצד מה שאמרו שהנוטל חלה מן הקב אינה חלה והילכך כשהושלם השיעור חייב בחלה ונמצא חומרו קולו וקולו חומרו ר"ל שהמחמיר ברישא מיקל בסופה והמחמיר בסופה מיקל ברישא והלכה בשתיהן כחכמים.
זהו ביאור המשנה ופסק שלה ולא נתחדש עליה בתוספתא ובתלמוד המערב דבר.

משנה ו

המשנה הרביעית ואינה מענין הפרק, ואמר נוטל אדם כדי חלה מעיסה שלא הורמה חלתה לעשותה בטהרה כלומר שמפרישה והוא טהור, ומצניעה להיות מפריש עליה חלת דמאי והולך עד שתסרח ר"ל להיותן חלה על עיסות אחרות שילוש מן הדמאי, ואפילו היו אותן עיסות של דמאי טמאות והולך ולש מן הדמאי על סמך אותה חלה כל זמן שיהא בה בכדי שיעור עד שתסרח ותפסל ממאכל אדם, ונתן הטעם שחלת דמאי ניטלת מן הטהור על הטמא ושלא מן המוקף וטעם זה הוא עקר מה שבא ללמדנו במשנה זו, ומכל מקום יש מקום עיון מה הענין שאנו מחלקין בון חלת דמאי לשאר חלות, אם עם הארץ זה מכר עיסה או לחם ואנו מתיראים שמא לא הפריש ממנה חלה ומזקיקין את עצמנו להפריש, הרי לא נחשדו על כך שהרי חלה ותרומה חדא מחתא היא ושתיהן בעון מיתה ולא נחשדו אלא על המעשר, ואעפ"י שיש בתוכו תרומת מעשר ... היתה לעצמם אחר שלא נקרא עליו שם וסוברים שנגרר הוא אחר המעשר, ואם תאמר שאעפ"י שלא נחשדו על האכילה נחשדו על המכירה זה אינו שאם כן אף על התרומה יחשדו, ואם שמכר תבואה או קמח ונטחן או נילוש בידי חבר, מה ענין לדמאי בכאן חלת ודאי היא שאין חיוב חלה בא עד שעת גלגול, תדע שבתוספות פירשוה שלא מצד החלה עצמה נאמר תקון זה אלא מצד מעשר ותרומת מעשר שבה, כגון שלקח החבר תבואה מעם הארץ ולא הפריש ממנה כלום מפני שהיה דעתו להאכילה לעניים וכבר ידעת שמאכילין את העניים דמאי, וטחנה ולשה בלא תקון על סמך זה ונזדמן שנתן החלה

לכהן עשיר והרי שהוא חייב להפריש ממנה מעשר ותרומת מעשר, ועל תקון זה הוא אומר נוטל מעיסה שלו ומצניעה וסומך עליה בתקונין אלו, ומה שאמרו בראשון של דמאי (מ"ג) חלת עם הארץ פטורה מלעשר, פירושו בשעם הארץ מפרישה על ידי חבר דכל שעושה לו בטהרה ליתנה לכהן חבר וודאי אינו נותן לכהן חבר דבר שאינו מתוקן שאימת קדשים עליו, אבל זו צריכה עשור, וכדעת ר' אושעיא אעפ"י שר' יוחנן חלק בה בתלמוד המערב בראשון של דמאי (ה"ג), אלא שקשה לי לפרש מהו שאמר שחלת דמאי וכו' דמשמע שעל החלה עצמו הוא מוסב, שאם על המעשרות הרי אף בדמאי לא הותר בהם שלא מן המוקף כמו שהתבאר בראשון של חולין (ו' ב') בשמועת בית שאן שפירשנוה בדמאי ואעפ"י כן אמרו שם לא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף, אלא נראה שמקילין היו בחלה יותר מבתרומה ונחשדו עליה בעיסתם.

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ולא נתחדש עליה בתלמוד המערב ובתוספתא דבר.

משנה ז

המשנה החמשית והכונה בה בענין החלק השלישי והוא שאמר ישראלים שהיו אריסים לגוים בסוריא וכו', כבר ביארנו בכמה מקומות שסוריא היתה כבוש יחוד ונחלקו בה בהרבה מקומות אם שמה כיבוש ליקדש בקדושת הארץ אם לאו, ואף משנה זו על אותו המחלקת היא סובבת, והוא שר' אליעזר מחייב פירותיהם במעשרות ובשביעית מפני שהוא סובר שמיה כבוש ודינה כארץ ישראל לענין זה וכאלו הוא שותף בגוף הקרקע ובארץ ישראל כל שהוא שותף בגוף הקרקע עם הגוי חייב במעשרות ר"ל מחלקו ואף כלה טבל וחולין מעורבין זה בזה וצריך שיעשר מן הכל ואחר כך יחלקו ויטול הישראל חצי המעשרות וליתנם לראוי להם והגוי יזכה בשלו כמו שביארנו במסכת גיטין פרק השולח (מ"ז א-ב), ורבן גמליאל פוטר מפני שלדעתו אין דינה כארץ ישראל ואינו חייב במעשרות [אלא] מחלקו לבד ואין צרך בהפרשה מחלקו של גוי כלום שכל בדרבנן יש ברירה בישראל אריס, רבן גמליאל אומר בסוריא שתי חלות כלומר שמאחר שהיא כחוצה לארץ דינה בשתי חלות אחד לאוד מפני עפר חוצה לארץ שמטמא לשרוף עליה תרומה ואחת לכהן שלא תשתכח תורת חלה כמו שיתבאר למטה ור' אליעזר אומר חלה אחת וממה שאף הוא אומר שדינה כארץ ישראל ואחזו העם בידיהם לנהוג כקולו של רבן גמליאל לפטור במעשרות ושביעית וכקולו של ר' אליעזר שלא לחייב אלא בחלה אחת, אלא שחזרו לנהוג כרבן גמליאל בשני דרכים והלכה כרבן גמליאל, ומכל מקום לענין חלה יתבאר דינה במשנה הסמוכה לזו.

זהו ביאור המשנה ולא נתחדש עליה בתוספתא ובתלמוד המערב דבר.

משנה ח

המשנה הששית והכונה בה בהשלמת ביאור ענין החלק השלישי ובביאור החלק הרביעי והוא שאמר, שלש ארצות לחלה ר"ל שכל אחת מתחלקת מחברתה לדין חלה, הראשונה היא מתחלת ארץ ישראל שבצד הפונה לבבל עד כזיב והיא הארץ שכבשוה עולי בבל ונתקדשה קדושה שניה בימי עזרא והוא שאמרו לענין שביעית גם כן (שביעית פ"ו מ"א) כל שהחזיקו עולי בבל ארץ ישראל עד כזיב לא נאכל ולא נעבד ואם כן זו היא ארץ ישראל הגמורה ומתוך כך אין דינה אלא בחלה אחת ונתנת לכהן טהור ואוכלה ואף לאחר חורבן שאף לאחר חורבן היו טובלין ומזין וכמו שאמרו בחגיגה (כ"ה א') חבריא מדכן בגלילה, ושיעורה של חלה זו אחד מכ"ד לבעל הבית ואחד ממ"ח לנחתום, השניה היא מכזיב ועד הנהר ועד אמנום ר"ל הור ההר וכל תחום זה לא כבשו עולי בבל כרכים שבו ולא נתקדשו בימי עזרא אלא שכבר כבשום עולי מצרים ונתקדשו קדושה ראשונה וכמו שאמרו (שביעית שם) לענין שביעית כל שהחזיקו בו עולי מצרים מכזיב עד הנהר ועד אמנום ואנו סוברים קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא כמו שביארנו בכמה מקומות בחבור זה ומתוך כך אמרו כי לענין שביעית נאכל אבל לא נעבד, ולענין חלה אמרו כאן שדינה בשתי חלות אחת לאור מפני שאחר שתחום זה היה מעקר ארץ ישראל ולכשיבואו בה כל ישראל ויקדישוה תהא מוקדשת עשאוה כארץ ישראל להפריש חלה אחת כדמיון חלת הארץ וכשיעורה אלא מתוך שעכשו מיהא חוצה לארץ היא הרי היא חלה טמאה ונשרפת, ואף שיעורה אחר שטמאה היא אינה אלא אחד ממ"ח שהרי לשריפה אזלא ודיינו בשעור המועט משני השיעורים הנזכרים בה כמו שהתבאר (לעיל פ"ב משנה ששית) בחלה טמאה, ואחת לכהן לאכלה שם ואין לה שיעור אלא כמה שירצה, ובתלמוד המערב אמרו שלאור יש לה שיעור מפני שהיא מן התורה, ולא מן התורה ממש שהרי אף אותה שנתקדשה בימי עזרא אין חיוב חלתה מן התורה שאין חיוב חלה דבר תורה אלא בארץ ישראל ובזמן שכל יושביה עליה שנאמר (במדבר ט"ו י"ח) בבאכם בביאת כלכם ולא ביאת מקצתכם אלא שהיא בדמיון אותה של תורה וכנגדה, אבל של כהן שאינה לא של תורה ולא כנגד אותה של תורה אלא מדברי סופרים ומטענה הנזכרת בסמוך אין לה שיעור ושאלו בתלמוד המערב ויפריש לאור ולא יפריש לכהן והשיבו שלא יהו אומרין ראינו תרומה נשרפת בלא טומאה כלומר שהרי טומאתה אינה מבוררת להמון, וכן שאלו ויפריש לכהן ולא יפריש לאור והשיבו שלא יאמרו ראינו תרומה טמאה נאכלת, ומתוך שהוא רואה שאדם מפריש שתים לכשבא לכאן הוא נשאל ומודיעים לו.

השלישית מהנהר ומאמנום ולפנים וכו' ר"ל לפנים מן הים שהוא חוצה לארץ, ויש גורסין ולחוץ, וכונת שניהם שאר הארץ כלה שלא היתה לא מכבוש עולי מצרים בימי יהושע ולא מכבוש עולי בבל בימי עזרא והוא חוצה לארץ גמור דינה בשתי חלות ושתיהן מדרבנן ר"ל שאין אחת מהן בדמיון מאותה של תורה וכנגדה אלא רמז בעלמא אחת לאור ואין לה שיעור ואחת לכהן ויש לה שיעור, ופרשו בתלמוד המערב שמאחר שזו וזו אינן לא תורה ולא כנגד של תורה מוטב לרבות בנאכלת ולא בנשרפת, ומכל מקום שיעורה באחד ממ"ח, אלא כשהיא נשרפת ואין לרבות בה, ודבר זה יש מפרשים אותו בכל חוצה לארץ ואף גדולי המחברים (רמב"ם הלכות ביכורים פ"ה ה"ז) נראה שסוברים כן, ויש מקומות שנוהגים כן, ומכל מקום ברוב המקומות לא נהגו אלא בחלת האור ובלא שיעור, ואף גדולי הרבנים פרשו הטעם במשנה זו לפי שעכשו אין תרומה נאכלת בארץ ישראל מפני שבטלה טהרה והזאה שאין אפר פרה להזות על טמאי מתים ולא גזרו מתחלה על חלת חוצה לארץ אלא מדין חלת הארץ שהיתה נאכלת ושלא יאמרו ראינו תרומה נשרפת בלא טומאה כמו שכתבנו אבל עכשו שאף בארץ היא נשרפת אין בחוצה לארץ חיוב להפריש לכהן כלל, ואף בהלכות גדולות כתבו שאף בארץ ישראל אין מפרישין אלא אחת ושורפין אותה, וכן דעת גדולי המחברים (רמב"ם הלכות ביכורים פ"ה ה"ט). וטבול יום אוכלה ר"ל חלה זו של חוצה לארץ מותרת לטבול יום ר"ל שטבל ועלה ואעפ"י שלא העריב שמשו ואפילו כהן שטומאה יוצאה מגופו כגון בעל קרי נדה וזבה ויולדת ומצורע הואיל וטבל לקריו או לזיבתו או לצרעתו ואשה ללידתה או לנדותה, ואם אין טומאה יוצאה מגופו אוכלה בלא טבילה אעפ"י שנטמא במת או בשאר מגע הטמאות ור' יוסי אומר אין צריך טבילה אפילו בטומאה יוצאה מגופו, ואין הלכה כמותו אלא כתנא קמא, ומכל מקום יש מפרשים במה שאמרו חכמים וטבול יום אוכלה שמצריכים טבילה אפילו בשאר טמאות שאין יוצאות מן הגוף ור' יוסי אומר על אלו שאין צריכין טבילה הא בטומאת היוצאה מן הגוף ודאי צריכין טבילה ולשטה זו הלכה כר' יוסי, ומה שאמר אחר כן ואסורה לזרים ולזבות ולנדות וליולדות פירושו בלא טבילה הואיל וטומאה יוצאה מגופן אם לחכמים ולפירוש ראשון אם לר' יוסי לפירוש אחרון, והוא שאמרו במסכת בכורות פרק עד כמה (כ"ז א) אין חלת חוץ לארץ אסורה אלא למי שטומאה יוצאה עליו מגופו ר"ל אף למי שלא טבל אינה אסורה באכילה אלא לאלו שיצאה טומאה מגופן ולא טבלו, ואף לאלו בנגיעה מותרין וכמו שאמרו שם נדה קוצה לה חלה ואכיל לה כהן קטן ואי ליכא כהן קטן ר"ל או כהן גדול דטביל שקיל לה בריש מסא ר"ל בראש הרחת ושדי ליה בתנורא ר"ל שקיל לה לריפתא, והדר מפריש חלה

שלא תשתכח תורת חלה ואכיל לה כהן גדול ר"ל לכשיטבול, ולמדת שכל שיש שם כהן קטן אינו צריך להפריש אלא אחת ומאכילה לכהן קטן ולא תקנו בשתים אלא בשאין שם כהן קטן ומפריש שתים אחת לאור ואחת לכהן גדול לכשיטבול ואם יש שם כהן שהוא גדול שטבל אף זה אינו צריך אלא לאחת ולמדת שאין חלת חוץ לארץ מותרת למי שטומאה יוצאה עליו מגופו עד שיטבול, ויש אומרים דוקא בשאין מפרישין אלא חלה אחת ונותנין אותה לכהן אבל כשמפרישין לאור ולכהן את של כהן נאכלת אף לגדול ולאשתו נדה של כהן בלא טבילה וכן נוהגים ברוב מקומות.

ויש מפרשים שמשנתנו לא כל חוצה לארץ במשמע אלא המקומות הסמוכים לארץ והצריכים בשתים אחת לאור על כל פנים ואחת לכהן קטן או לכהן שהוא גדול ושטבל אבל במקומות הרחוקים לא תקנו אלא אחת ונאכלת לכהן קטן אם ירצו או לכהן גדול שטבל, וכן התבאר שם (בכורות כ"ז א)שתרומת חוצה לארץ יכול הכהן לערבה בחולין לכתחלה ומבטלה ברוב חולין ואוכלה אף בטומאתו אף גדול, ואף גדולי הרבנים (רש"י שם ד"ה בטלה) כתבו שם שאף לזרים כך ואינה [צריכה] אחד ומאה, אבל שוה בשוה לא ואעפ"י שבתלמוד המערב אמרו בפרק זה (ה"ד) אפילו אחד באחד אין הלכה כן, וגדולי המחברים (רמב"ם הל' ביכורים פ"ה הי"ב) פסקוה אף שוה בשוה, ולא הבנתי למה, ולדעתנו מה שאמרו פרק ר' ישמעאל (מנחות ס"ז א) שחלת חוצה לארץ ותבואת חוצה לארץ מדמעת, פירושה בשנתערבה שוה בשוה, ומכל מקום דוקא מדמעת ר"ל שנפלה אחר שהופרשה אבל לא הופרשה אינה טובלת אלא אוכל והולך ואחר כן מפריש כמו שהתבאר (ביצה ט' א'), וכבר כתבנו בענינים אלו קצת דרכים אחרים בשלישי של פסחים (משנה שלישית), וזו שבכאן עקר.

ונשוב לענין משנתנו והוא שאמר שחלה זו ר"ל חלת חוצה לארץ נאכלת עם הזר על שלחן אחד ואין נמנעין מחשש שמא יאכל הזר מהן, ונתנת לכל כהן אפילו לעם הארץ ואין נמנעין מחשש שמא יאכלנה בטומאה, וכן אמרו במסכת בכורות (כ"ז א') שאין בה משום כהן המסייע בבית הגרנות, הא חלת הארץ אף אותה שבימי עזרא אעפ"י שאינה תורה כמו שכתבנו אסורה לכל טמא ואפילו לטבול יום ואינה נאכלת עם הזר על שלחן אחד ואינה נתנה אלא לכהן חבר.

משנה ט

המשנה השביעית ואינה מענין הפרק והמסכתא אלא מתוך שנאמר בחלת חוצה לארץ שנתנת לכל כהן, והוא שאמר אלו נתנין לכל כהן ר"ל אפילו לכהן עם הארץ ודבר למד מענינו ר"ל באותה האמור בחלה שעל כל פנים אתה צריך לפרשה כן, שאם תפרש נתנת

לכל כהן אף בשאינו של אותו משמר אף בחלת הארץ כן, ומכל מקום יש להקשות בה ממה שהוזכרו כאן זרוע לחיים וקיבה אינן נתנות לכהן עם הארץ (כדאי' חולין ק"ל ב') שנאמר (דברים י"ח ג') משפט הכהנים מלמד שהמתנות דין, ר"ל שראוי לעיין בהם מי ראוי ליטלם ומי אינו ראוי, וכן ממה שנאמר (דברי הימים ב' ל"א ד') ויאמר לעם ליושבי ירושלם לתת מנת לכהנים הלויים למען יחזקו בתורת יי', המחזיקים בתורת יי' יש להם מנת שאין מחזיקים בתורת יי' אין להם מנת, וכן בספרי (במדבר י"ח כ"ח) אמרו ונתתם את תרומת יי' לאהרן הכהן מה אהרן חבר אף הכל חברים, וכבר תירצנו שם שזו האמורה שם בשיש שם חבר ועם הארץ ומאחר שיש שם חבר ראוי לכבדו על האחרים, אבל בשאין חבר נותנן למזדמן ואפילו עם הארץ וזו היא האמורה כאן ומכל מקום חזה ושוק אין ניתנין אלא לכהן חבר, ומכל מקום יש שפירשו על משנה זו שאין פירושה שיהיה רשאי ליתנה לכהן עם הארץ אלא שאינו צריך ליתנם לכהן שבאותו משמר אלא אף לכל כהן, ואעפ"י שנסמכה לזו של חלה ונתגלגלה אגבה ושל חלה ודאי ענינה ללמד שהיא נתנת לכהן עם הארץ כמו שביארנו שמא נמשכת היא אגבה מצד הלשון ולא מצד הענין, ומכל מקום בתלמוד המערב נראה כדעת ראשון והוא שאמרו שם בסוגיית משנה זו, יש מהן לאנשי משמר ויש מהן לכל כהן בכורות ובכורים לאנשי משמר והשאר לכל כהן, אלמא עקר המשנה לא לענין זה נשנית, ומתוך כך אנו מפרשים אותה לענין זה ר"ל ליתנם אף לכהן עם הארץ, והוא שאמר אלו ניתנים לכהן ר"ל אף לכהן עם הארץ א' החרמין ר"ל שאמר דבר פלוני שלי יהא חרם ולא שפרט לבדק הבית או לשמים ששני אלו לבדק הבית הם אלא שאמר חרם סתם וסתם חרמים לכהנים כדכתיב (במדבר י"ח י"ד) כל חרם בישראל לך יהיה, ועל זה אומר שאינו אסור ליתנם לכהן עם הארץ, אעפ"י שמכל מקום נתינת לחבר מעולה הימנה ב' הבכורות ר"ל בכור בהמה טהורה, ג' פדיון הבן ר"ל חמשת סלעים שפודין בהם בכור האדם, ד' פדיון פטר חמור ר"ל השה הניתן במקומו כדכתיב (שמות י"ג י"ג) ופטר חמור תפדה בשה, ה' זרוע והלחיים והקיבה והם הנקראים מתנות, ו' ראשית הגז, ז' שמן שריפה ר"ל שמן תרומה שנטמאת, ואלו השבעה שהזכרנו אין בהם קדושה ומתוך כך ניתנין לכהן עם הארץ אבל מה שאמר אחר כן קדשי מקדש ר"ל קרבנות שאין נאכל מהם מה שנאכל לכהנים אלא בעזרה והם עשרה חטאת בהמה וחטאת העוף אשם ודאי ואשם תלוי וזבחי שלמי צבור ולוג שמן של מצורע ושתי הלחם ולחם הפנים ושירי מנחות ושירי העומר ואלו ודאי אין נתנין אלא לכהנים שבמשמר וכל שנתן לכהני משמר אין מקדימין קצתם על קצתם ור"ל ניתנין לכל כהן שכמשמר, ופרשו בתלמוד המערב בסוגיא זו שכ"ד מתנות ניתנו לכהנים עשר במקדש

והם אלו שהזכרנו, וארבעה בירושלם והם הבכורות והבכורים ומורם מתודה ר"ל ומכל שלמים ואיל נזיר ובכלל אלו עורות קדשים והוא לכהן המקריב כדכתיב (ויקרא ז' ח') עור העולה אשר הקריב לכהן לו יהיה, ואלו השנים האחרונים ר"ל מורם מתודה ואיל נזיל אין ניתנין לכל כהן שהרי במורם מתודה אמר (שם י"ד) לכהן הזורק את דם השלמים לו יהיה וכן במורם מאיל נזיר (במדבר ו' כ') והניף אותם הכהן תנופה לפני יי' קדש הוא לכהן ר"ל למניף, אבל הבכורות והבכורים כבר בארנו שהם לאנשי משמר ופירושם לענין נתינה לכל כהן כקדשי מקדש, ועשר מתנות בגבולין ר"ל בכל ארץ ישראל ומהם הוזכרו ששה במשנה זו והם ראשית הגז ומתנות ופדיון הבן ופדיון פטר חמור ושדה חרמים ובכללם שדה אחוזה והן שש ונשארו ארבעה והם תרומה ותרומת מעשר וחלה וגזל הגר ואלו הארבעה אינן ניתנות לכל כהן שהרי תרומה ותרומת מעשר וחלה אין ניתנין לעם הארץ שהרי חשוד הוא על הטומאה ושמא יטמאם ויאכלם בטומאה ולא הותר בחלה אלא בשל חוצה לארץ כמו שהתבאר וכן גזל הגר אינו ניתן לכל כהן אלא לכהן המקריב את איל האשם וכדכתיב (במדבר ה' ח') ואם אין לאיש גואל להשיב האשם אליו האשם המושב ליי' לכהן, ר"ל אותו המקריב לו יהיה את איל האשם, ור' יהודה אוסר בבכורים שלא ליתנם אלא לחבר שבמשמר ואין הלכה כדבריו. כרשיני תרומה ר' עקיבא מתיר ליתנם לכל כהן שירצה לפי שהם מאכל בהמה ואין קפידא בטומאתם וחכמים אוסרים מפני שעל ידי הדחק ובשני רעבון נאכלים לאדם ושמא יאכלם בטומאה, והוא שאמרו כאן בתלמוד המערב אימתי גזרו על הכרשינין בשני רעבון, והלכה כחכמים.

זהו ביאור המשנה ופסק שלה על הדרך שביארנו ולא נתחדש עליה בתוספתא ובירושלמי דבר שלא ביארנוהו.

משנה י

המשנה השמינית והיא חוזרת לענין חלת חוצה לארץ שלא להביאה לארץ ונתגלגלו עמה דברים אחרים על ידי גלגול חלה כמו שנבאר, וקודם שתבאר ענין המשנה צריך שתדע שבתלמוד המערב שבפרק זה (הלכה ה') אמרו אין מביאין תרומה מחוצה לארץ לארץ ואם הביאה לאכלה אינו יכול שלא יהו אומרים ראינו תרומה טמאה נאכלת, שהרי כל שבחוצה לארץ טמא, לשרפה אינו יכול שלא יהו אומרין ראינו תרומה טהורה נשרפת, כלומר אחר שאין טומאתה מפורסמת, להחזירה למקומה אינו יכול שלא יהו אומרים ראינו תרומה יוצאת מארץ לחוצה לארץ כיצד הוא עושה מניחה עד ערב הפסח ושורפה, ומכל מקום לכתחלה אסור להביאה ומתוך כך אמרו במשנה זו בנתאי איש תקוע שהביא חלות מביתור ולא קבלו ממנו מפני שביתור מחוצה לארץ היתה,

וכן שאנשי אלכסנדריא הביאו חלות בארץ ולא קבלו מהם ויראה שלא החזירום אלא שהשהום עד ערב הפסח ושרפום, ועל ידי גלגול דבר זה אמר שאנשי הר צבועים הביאו בכוריהם קודם לעצרת ולא קבלו מהם וכמו שכתוב (שמות כ"ג ט"ז) בתורה וחג הקציר בכורי מעשיך וכן הלכה ר"ל שאין מביאים בכורים קודם עצרת ואם הביא אין מקבלין אלא שבאלו יניחם עד שיגיע עצרת ויקרא עליהם.

משנה יא

בן אטיטס העלה בכורות מבבל ולא קבלו ממנו ודרשו הטעם בספרי (דברים י"ד כ"ג) מדכתיב ואכלת לפני יי' אלה-יך מעשר דגנך ותירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך ממקום שאתה מביא מעשר דגן אתה מביא בכורות ממקום שאי אתה מביא מעשר דגן כגון מחוצה לארץ אי אתה מביא בכורות ואם הביא אין מקבלין הימנו ולא יקריב אלא הרי הן כחולין, יוסף הכהן הביא בכורי יין ושמן ולא קבלו ממנו מפני שאין מביאין בכורים משקין שנאמר (שם כ"ו ב') מראשית כל פרי האדמה, ויש פוסקין כן, ומה שאמרו באחרון של תרומות (פי"א מ"ג) אין מביאין בכורים משקין אלא היוצא מן הזתים והענבים, דאלמא יין ושמן מיהא מביאין לדעת ר' יהודה נאמרה וכמו שאמרו שם ר' יהודה היא דאמר דון מינה ואוקי באתרא וגמר בכורים מתרומה ואין הלכה כמותו, וכן ראיתיה לגדולי המחברים בפירוש המשנה בכאן ובאחרון של תרומות (שם) וכסתם משנה זו, אלא שבשאר חבוריהם (רמב"ם הלכות ביכורים פ"ב ה"ד) ראיתי שכתבו בהפך והוא שכתבו אין מביאין בכורים משקין חוץ מזיתים וענבים, כלומר שאף באלו אין מביאין אלא הזיתים והענבים ולא המשקה היוצא מהם, ומכל מקום יש מפרשום (הר"ש כאן) שזו שבכאן פירושה כשבצרם מתחלה על דעת הבאת פירות ונמלך להביאן במשקין וזו של תרומות כשבצרן מתחלה על דעת הבאת משקה וכן נראה מתלמוד המערב (בפירקין ה"ה).

אף הוא העלה את בניו וכו' ר"ל בניו הקטנים ואת בני ביתו ר"ל אשתו לעשות פסח קטן בירושלם ר"ל פסח שני ואין אלו חייבים לעלות אלא בפסח ראשון מדכתיב (שמות כ"ג י"ז) שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך והחזירוהו שלא יקבע הדבר חובה.

אריסטון הביא בכוריו מאפמיאס והוא מקום שבסוריא וקבלו ממנו שכך הלכה מצוה מדבריהם להביא בכורים מערי סיחון ועוג ומסוריא ועל זה אמרו הקונה בסוריא כקונה בפרואר ירושלם ר"ל במחוז ירושלם, הא בעמון ומואב ומצרים ובבל אין מביאין ואם הביא אינן בכורים כלל אלא חולין גמורים ואין צריך לומר משאר מקומות הרחוקים שבחוצה לארץ.

ונשלם הפרק ונשלמה המסכתא תהלה לא-ל ומהנה נשלם מה שראוי לכללו במסכת חלה כמו שייעדנו וקבענו לה מקום אחר מסכת פסח ראשון לסבה שהזכרנו (בפתיחה) יבא אחריו מה שראוי לכללו במסכת פסח שני בעזרת הצור ובישועתו אמן ואמן סלה.